

**Міністерство охорони здоров'я України
Запорізький державний медичний університет**

**ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

для здобувачів ступеню доктора філософії (PhD)
за третім (освітньо-науковим) рівнем у галузі знань 22 «Охорона здоров'я»

ПРОБЛЕМНІ ПЕДАГОГІЧНІ СИТУАЦІЇ

Запоріжжя, 2022

УДК 378.013(075.8)

В19

*Затверджено та рекомендовано для використання в освітньому процесі
Центральною методичною радою Запорізького державного медичного університету
(Протокол № 2 від 03.11.2022 р.)*

Рецензенти:

Т. В. Гребенюк – д-р філол. наук, професор кафедри культурології та українознавства Запорізького державного медичного університету.

Ж. М. Рагріна – канд. пед. наук, доцент, декан I міжнародного факультету Запорізького державного медичного університету.

Укладач:

Л. І. Васецька – канд. пед. наук, доцент, керівник Центру підготовки іноземних громадян Запорізького державного медичного університету.

В19 **Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі** : Навчальний посібник для здобувачів ступеню доктора філософії (PhD) за третім (освітньо-науковим) рівнем у галузі знань 22 «Охорона здоров'я». **Проблемні педагогічні ситуації** / Укладач Л. І. Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2023. – 93 с.

Навчальний посібник для здобувачів напряму підготовки «Доктор філософії (PhD)» з предмету основи педагогіки за розділами «Психолого-педагогічні основи процесу виховання у медико-фармацевтичному закладі вищої освіти» та «Педагогічна майстерність викладача вищої школи» створено Васецькою Л.І. відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі» (ЗДМУ, 2022 р.).

Матеріали посібника розраховані на 8 годин аудиторної та 30 годин самостійної роботи аспірантів ЗВО МОЗ України.

УДК 378.013(075.8)

© Васецька Л.І., 2022

©Запорізький державний медичний університет, 2022

ЗМІСТ

Зміст.....	3
Передмова.....	4
Розділ I.....	6
Розділ II.....	21
Кейс проблемних педагогічних ситуацій.....	61
Використана література та інформаційні джерела.....	89
Список рекомендованої літератури та інформаційних джерел.....	90

ПЕРЕДМОВА

Навчальний посібник для здобувачів (очна та заочна форми навчання) до практичних занять з дисципліни «Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі» - це частина навчально-методичного комплексу матеріалів, який складено згідно з робочою програмою цієї навчальної дисципліни (ЗДМУ, 2022 р.).

Навчальний посібник відповідає вимогам програми третього (освітньо-наукового) рівня підготовки «Доктор філософії» у галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальностями 221 «Стоматологія», 222 «Медицина», 226 «Фармація, промислова фармація» та 228 «Педіатрія». Відповідно до програми навчальної дисципліни ця книга містить матеріали, які охоплюють і розкривають зміст двох розділів: Розділ I «Психолого-педагогічні основи процесу виховання у медико-фармацевтичному закладі вищої освіти» та Розділ II «Педагогічна майстерність викладача вищої школи».

Розділ I містить 4 години практичних занять та 10 годин самостійної роботи. Розділ II включає 4 години практичних аудиторних занять та 20 годин позааудиторної самостійної роботи.

У навчальному посібнику здобувачам презентуються моделі аналізу проблемних педагогічних ситуацій за єдиною класичною методичною схемою та надається кейс проблемних педагогічних ситуацій (120 ситуацій)

У цьому посібнику констатуються цілі занять та ставляться дидактичні, розвивальні та виховні завдання, чітко прописуються блоки знань, вмій і навичок, які мають бути сформовані у здобувача, презентується теоретичний матеріал до кожної теми занять, подане пояснення та коментар до виконання кожного завдання за єдиною логіко-змістовною схемою..

На практичних заняттях з дисципліни «Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі» передбачається використання інтерактивних технологій навчання для підвищення професійної компетентності викладача вищої школи та для роботи у режимі міжособистісної взаємодії «здобувач-здобувач», «здобувач-група», «викладач-здобувач» тощо. У посібнику описано організацію різних видів діяльності здобувача: виявлення й активізація особистого педагогічного досвіду, проблематизація запропонованих положень, проведення дискусії, складання аналітичних повідомлень (таблиць), виконання практичної роботи, проведення ділових ігор, моделювання й аналіз конкретних педагогічних ситуацій, прийняття загального рішення щодо аналізу педагогічного явища чи педагогічної проблемної ситуації.

У посібнику для придання заняттям особистісно-значущої форми

подані відкриті педагогічні завдання, які не мають однозначного, відомого рішення, що орієнтує на евристичну діяльність здобувача з розробки власної версії, позиції або методичного рішення.

У навчальних матеріалах обов'язковим структурно-змістовим компонентом є завдання для самостійної індивідуальної роботи. Ці завдання ретельно прописані: даються зразки або логіко-сміслові схеми виконання, додатковий інформаційний або наочний матеріал, рекомендації щодо форми і терміну виконання роботи. Методичний кейс із завданням для самостійної позааудиторної роботи включає репродуктивну діяльність (читання, перегляд, прослуховування, запам'ятовування); відповіді на питання для самоперевірки; пошукову-дослідницьку діяльність з обов'язковою трансформацією фахової інформації у формат навчально-методичної.

Усі матеріали занять завершуються переліком рекомендованого матеріалу для підготовки здобувачів до контролю, списками рекомендованої та допоміжної літератури, інформаційних джерел.

Навчальний посібник для здобувачів з дисципліни «Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі» може використовуватися як базовий навчально-методичний матеріал з підготовки «Доктор філософії (PhD)» у галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальностями 221 «Стоматологія», 222 «Медицина», 226 «Фармація, промислова фармація» та 228 «Педіатрія» під час аудиторних занять, так і під час самостійної позааудиторної роботи.

РОЗДІЛ І ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ

Комунікативна тема: *Моделювання конфліктних педагогічних ситуацій: педагогічні засоби реагування, стратегії поведінки. Експрес-діагностика проблемної педагогічної ситуації.*

Мета заняття:

- *перевірка знань педагогічних засобів реагування та стратегій поведінки під час конфліктних педагогічних ситуацій;*
- *розвиток комунікативних стратегій та умінь реагування під час конфліктних педагогічних ситуацій;*
- *розвиток умінь самоаналізу.*

Завдання:

Освітні – закріпити знання про особливості взаємодії викладача і студентів під час навчально-виховного процесу, про педагогічні засоби реагування та стратегії поведінки під час конфліктних педагогічних ситуацій.

Розвивальні – розвиток уміння ефективного використання знань про особливості взаємодії викладача і студентів під час навчально-виховного процесу, про педагогічні засоби реагування та стратегії поведінки під час конфліктних педагогічних ситуацій

Виховні – розвиток творчої активності й самостійності мислення, стимулювання до активної педагогічної роботи, самоаналізу й самооцінки.

Аспірант повинен знати

1. Визначення поняття «педагогічна майстерність», «морально-духовні якості», «гуманістична спрямованість», «совісність» (сумління), «честь», «справедливість і об'єктивність», «педагогічний такт», «соціально-педагогічні якості», «професіограма», «психолого-педагогічні уміння», «педагогічні деформації», «стилі керівництва викладача», «педагогічна техніка», «педагогічне спілкування», «педагогічна конфліктна ситуація».

2. Основні стратегії поведінки у конфліктній педагогічній ситуації.

Аспірант повинен уміти

1. Орієнтуватися у понятійних категоріях педагогіки з питань виховання у ЗВО.
2. Використовувати основні прийоми і тактики вирішення педагогічних конфліктних ситуацій.
3. Виконувати самоаналіз й самооцінку своєї педагогічної поведінки у конфліктних ситуаціях.

Аспірант повинен володіти

1. Понятійним апаратом з педагогічного розділу «Психолого-педагогічні основи процесу виховання»
2. Основними прийомами і тактиками вирішення педагогічних конфліктних ситуацій.

ЧАСТИНА І

Завдання 1. Виберіть правильне визначення поняття або сутності явища за розділом педагогіки «Психолого-педагогічні основи процесу виховання у ЗВО».

Критерії оцінювання Завдання 1 за традиційною чотирибальною шкалою:

20 вірних відповідей = «5» 18 - 19 вірних відповідей = «4»

15 - 17 вірних відповідей = «3»

1. Умовно формування особистості фахівця можна поділити на

А) три етапи: 1) довузівський, 2) період навчання у ВНЗ, 3) після вузівський

Б) два етапи: 1) довузівський, 2) після вузівський

В) чотири етапи: 1) довузівський, 2) період навчання у ВНЗ, 3) після вузівський, 4) фаховий.

2. Виховання – це ... цілеспрямований, спеціально організований педагогічний процес взаємодії педагога зі студентами, організації різноманітної діяльності студентів.

А) періодично, вибірково організований педагогічний процес взаємодії педагога зі студентами

Б) цілеспрямований, спеціально організований педагогічний процес взаємодії педагога зі студентами

В) педагогічний процес взаємодії педагога зі студентами

3. Виховна система ...

- А) завжди має риси авторського характеру
- Б) не завжди має риси авторського характеру
- В) іноді має риси авторського характеру

4. Важливими елементами виховної системи ВНЗ є

- А) діяльність, пізнання, педагогічний мікроклімат, виховання.
- Б) діяльність, спілкування, пізнання, імідж.
- В) діяльність, спілкування, пізнання, педагогічний мікроклімат.

5. Процесу виховання студентів притаманні наступні функції:

- А) організаційно-мотиваційна, діагностична, проєктивна, формуючо-розвивальна, комунікативна.
- Б) організаційно-мотиваційна, діагностична, прогностична-проєктивна, формуючо-розвивальна, інформаційно-комунікативна, контрольньо-оцінювальна.
- В) організаційна, діагностична, прогностична, формуюча, інформаційно-комунікативна, контрольньо-оцінювальна.

6. Процес виховання у вищому навчальному закладі здійснюється за такими напрямками виховання:

- А) національне, моральне, трудове, правове, екологічне, естетичне, фізичне, тендерне.
- Б) національне, моральне, трудове, економічне, правове, антинаркотичне, екологічне, естетичне, фізичне, тендерне.
- В) моральне, трудове виховання, економічне, антинаркотичне, естетичне, фізичне.

7. Систему моральних цінностей поділяють на

- А) абсолютно вічні, національні, громадянські, сімейні та цінності особистого життя.
- Б) абсолютно вічні, громадянські та цінності особистого життя.
- В) національні, громадянські, сімейні та цінності особистого життя.

8. Процес виховання у ВНЗ має особливості, до яких належать:

- А) 1) багатофакторність; 2) комплексність; 3) варіативність;
4) двосторонність; 5) динамічність; 6) тривалість; 7) неоднозначність.
Б) 1) однофакторність; 2) комплексність; 3) варіативність; 4) односторонність;
5) інтенсивність; 6) тривалість; 7) однозначність.
В) 1) однофакторність; 2) комплексність; 3) варіативність; 4) односторонність;
5) інтенсивність; 6) короткостроковість; 7) однозначність.

9. Метод виховання — це ...

- А) спосіб взаємозв'язаної діяльності викладача і студентів, спрямований на свідомість, волю і поведінку.
Б) спосіб діяльності викладача, спрямований на свідомість, волю і поведінку студентів.
В) програма взаємозв'язаної діяльності викладача і студентів, спрямований на свідомість, волю і поведінку.

10. Загальні методи виховання традиційно класифікуються на чотири групи методів: ...

- А) формування свідомості; формування суспільної поведінки; стимулювання діяльності і поведінки; контролю й аналізу ефективності виховання.
Б) бесіда, лекція, диспут, переконування і прикладу.
В) педагогічна вимога, громадська думка, вправління, доручення.

11. До методів організації діяльності студентів та формування досвіду суспільної поведінки належать...

- А) педагогічна вимога, громадська думка, вправління, доручення.
Б) бесіда, лекція, диспут, переконування і прикладу.
В) конкурси, олімпіади, фестивалі та огляди художньої самодіяльності.

12. До методів контролю й аналізу ефективності виховання належать

- А) бесіда, лекція, диспут, переконування і прикладу.
Б) конкурси, олімпіади, фестивалі та огляди художньої самодіяльності.
В) педагогічне спостереження, бесіда, опитування, аналіз результатів діяльності студентів.

13. Особливість позааудиторної роботи полягає ...

- А) у добровільній участі в ній, суспільній спрямованості, ініціативності та самодіяльності студентів.
Б) у обов'язковій участі в ній, суспільній спрямованості, ініціативності та

самодіяльності студентів.

В) у добровільній участі в ній, національній спрямованості, ініціативності та самодіяльності студентів.

14. Форми виховної роботи:

А) кураторські години, етичні бесіди, диспути, тематичні та розважальні вечори, виставки, конкурси.

Б) педагогічна вимога, громадська думка, вправлення, доручення.

В) педагогічна вимога, громадська думка, етичні бесіди, диспути.

15. «Я-концепція» - це

А) динамічна система уявлень людини про самого себе та навколишній світ.

Б) статична, незмінна система уявлень людини про самого себе.

В) динамічна система уявлень людини про самого себе.

16. Формування «Я-концепції» починається

А) рано – у дошкільному віці

Б) пізно – зрілому віці

В) у студентські роки

17. Найбільш сприятливо для виховання і самовиховання об'єктивне ... , так як воно допомагає висувати реальні посильні завдання, долати труднощі.

А) позитивне уявлення про себе

Б) занижене уявлення про себе

В) завищене позитивне уявлення про себе

18. Самовиховання - внутрішній вольовий процес,

А) організатором якого є сам студент.

Б) організатором якого є педагог.

В) організатором якого є педагог і сам студент.

19. Структура блоків моральних якостей ...

А) відносно динамічна, оскільки безперервно змінюється особистістю.

Б) відносно стабільна, оскільки рідко змінюється особистістю.

В) відносно динамічна, оскільки періодично змінюється особистістю.

20. Серед моральних якостей, які мають особливе значення для майбутньої професійної діяльності, виокремлюють

А) професійний обов'язок, професійну самокритичність, професійну гордість і професійну естетику.

Б) професійний обов'язок, професійну гордість і професійну етику, громадянську спрямованість.

В) професійний обов'язок, професійну честь, професійну гордість і професійну етику.

ЧАСТИНА II

Завдання 1.

А) Ознайомтеся з інформацією про причини породження суперечності в педагогічній взаємодії викладача і студентів (Картки 1-2).

Б) Узагальніть інформацію карток 1-2.

В) Проведіть бесіду за темою карток № 1-2. Аргументовано оцініть своїх студентів, спираючись на власні критерії оцінок.

Завдання 2.

А) Виходячи зі свого педагогічного досвіду або досвіду ваших колег, назвіть та опишіть ситуації, у яких Ви або ваші колеги зіткнулися з конфліктною поведінкою студентів (визначте причини цього конфлікту).

Б) Скажіть, яку стратегію педагогічної поведінки Ви/ваші колеги вибрали у названій ситуації.

ГРА «ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНФЛІКТ»

Умови виконання. Робота проводиться групами. Кожна група надає свої варіанти виконання завдання 1-2.

Інші групи:

1) проводять бесіду за темами повідомлення;

2) оцінюють виконання завдання (письмово кожному «студенту», який відповідав), виставляючи оцінку за власне розробленими критеріями оцінювання цієї роботи (Завдання 1).

- Група, яка отримує оцінку, повинна створити конфліктну ситуацію.
- Група, яка оцінює, повинна знайти оптимальний вихід із цього конфлікту.
- Група, яка спостерігає, повинна прокоментувати ефективність вибраної педагогічної поведінки виходу із ситуації.

МАТЕРІАЛИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КАРТКИ 1

ТЕМА. ПРИЧИНИ ПОРОДЖЕННЯ СУПЕРЕЧНОСТІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТІВ

Суперечності містяться в самій природі педагогічної взаємодії, суб'єкти якої відрізняються за соціальним статусом і реалізують різні соціальні функції. Так, більшість викладачів (85,6%), за результатами дослідження, мають потребу в особистісній взаємодії зі студентами, яке досить часто не знаходить відгуку в студентів (лише 21,0%). Якщо ж ініціатива виходить переважно від викладача, то взаємодія проходить непродуктивно й не завжди досягає поставлених цілей через неузгодженість інтересів її суб'єктів. Нормативність взаємин задається, зазвичай, викладачем, який прагне репрезентувати передусім себе. Тому вони сприймаються студентом як примусові, позбавлені «вільного самовираження». Якщо ж потребу у взаємодії реалізує студент, зміст її пов'язується лише з навчальною діяльністю: «Інколи маю потребу у взаємодії з викладачем. Особливо, якщо такі стосунки сприяють вирішенню навчальних проблем, наприклад, позбутися академзаборгованості»; «Ні, не маю такої потреби. Хіба що коли йду на практику й готую конспекти»; «Здебільшого ні. Хіба якщо з предмета щось не зрозуміло і то не завжди».

Таким чином, спілкування особистісного характеру виникає зрідка, хоча потреба в ньому в студентів існує: «Маю потребу в стосунках із викладачем як людиною, а не просто як з викладачем того чи іншого предмета». Викладачі мають потребу в особистісному спілкуванні з тими студентами, які «скуто почуваються в групі», під час якого «студенти більше розкриваються перед викладачем». Вони отримують інтерес і задоволення від таких стосунків, інколи скаржаться на брак часу для них.

У чому ж причина таких розбіжностей у позиції студентів і викладачів стосовно взаємодії між ними? Одну з причин знайдемо, якщо проаналізуємо характер труднощів, яких зазнають студенти і викладачі у взаєминах між собою. Результати дослідження показують, що лише 39,3% викладачів усвідомлюють складності взаємин зі студентами, з них 63,6% усю вину за ці труднощі «покладають» виключно на студентів: «Ображає небажання студентів навчатися», «Стикаюся з байдужістю, невихованістю студентів», «Складності в їхній не відкритості, замкнутості» тощо. Лише 14,3% опитаних викладачів розуміють взаємини як двосторонній процес і труднощі пов'язують з обома суб'єктами взаємодії: «Не завжди розуміємо один одного», «Розбіжність у поглядах і морально-етичних нормах поведінки

викладачів і студентів», «Вимагаєш від студентів виконувати те, що самій не подобається».

Дослідження виявило, що лише 6,3% студентів не зазнають ніяких труднощів у взаєминах. Зміст і характер наявних труднощів такий: 55,2% студентів складності стосунків пов'язують лише з особливостями викладачів («нерозуміння студентів», «нав'язування своєї думки», «грубий тон» тощо), 15,6% студентів вважають, що труднощі містяться в них самих («нерішучість, страх», «залежність від викладача» тощо), 29,2% студентських труднощів залежать від обох учасників («нерозуміння один одного», «немає довіри», «відсутня взаємодопомога, взаємопідтримка» тощо).

Переважання позиції «обвинувачувача» і в студента, і у викладача створює нездоланий бар'єр взаємин між ними. Через відмінність соціально-рольових статусів («викладач» і «студент»), нерозуміння викладачами важливості (чи небажання) допомогти студентові підняти його статус до статусу: «Ти – майбутній викладач», «Ти – мій майбутній колега», створюється критична ситуація, коли вчинки студента, породжені його «Я-образом», вступають у суперечність з оцінками його як особистості з боку викладача. «Якщо дехто вчинив якусь агресивну дію стосовно «Я-концепції», то це вже принциповий конфлікт. Людина може витримати все: її сподівання не виправдались, її примушують вийти з ролі та ін., але якщо зазіхають на її «Я-концепцію», то тут вона чинить відчайдушний опір, що і є стрижнем конфліктності» (І. Т. Ішмуратов). Розуміючи можливі соціальні наслідки конфліктності з викладачами, студенти намагаються уникати конкретних актів особистісних взаємин із ними. Педагогічна взаємодія характеризується певним характером ставлення педагога до студента (і навпаки), а будь-яке ставлення має дві підструктури: мотиваційну й операціональну (вчинкову, поведінкову). Мотиваційна підструктура – це емоційно-ціннісна позиція щодо іншої людини. Ставлення операціональне – це система поведінкових реакцій і вчинків. Стиль взаємин – це фон, на якому розгортаються всі акти педагогічної взаємодії викладача та студента, який залежить від співвідношення мотиваційної та операціонального боку щодо ставлення один до одного.

МАТЕРІАЛИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КАРТКИ 2

ТЕМА. СПІВВІДНОШЕННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ТА ВЧИНКОВОЇ СТРУКТУРИ У СТАВЛЕННІ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТІВ ТА СТИЛЬ ВЗАЄМИН МІЖ НИМИ

Мотив. Вчинок. Стиль взаємин: 1) стійкий позитивний стиль взаємин; 2) стійкий негативний стиль взаємин; 3) пасивно негативний стиль взаємин; 4) пасивно позитивний стиль взаємин.

Чому виникає негативний (стійкий або пасивний) стиль взаємин і поведінки, який виступає як бар'єр спілкування або стосунків викладача і студента?

Студент живе теперішнім часом і має потребу реалізувати себе тепер і тут (власні інтереси, бажання сьогодення). Педагог же реалізує інтерес, який пов'язаний із майбутнім студента, з його професійною діяльністю (інтерес до розвитку й професійного становлення студента). Він також відчуває відповідальність за якість підготовки фахівця. Викладач повинен бачити обидва інтереси (ситуативний теперішній інтерес і майбутній інтерес розвитку) та показати їх студентові: «Я розумію, що Ви не бачилися цілу добу і Вам хочеться поговорити, але треба працювати» або «Я розумію, що Вам важко поєднувати навчання і працю, але Ви не змогли розібратися в складному матеріалі (ситуативний інтерес), тому не будете знати, як проводити виховну роботу чи подавати учням цей матеріал», або «Треба знаходити час на самоосвіту – це Ваше майбутнє» (майбутній інтерес розвитку). Викладач дає студентові право вибору прийняти рішення, але відповідальність за майбутнє повинен взяти студент на себе.

Причиною бар'єру може бути спотворене сприймання викладача (або студента): «Ви завжди спізнюєтеся», «Як завжди Ви не готові», «Занадто багато помилок робите» тощо.

Негативна форма заспокоєння: «Не ображайтеся, але я повинна Вас попередити...» Пряме рольове протиставлення: «Ви ще не викладач, тому слухайте, що кажу я...» Розбіжність в оцінках і в їх критеріях (викладач: «Ставлю «незадовільно», студент: «Я ж усе прочитав, я готувався...»).

Авторитарні форми звернення та прийоми спілкування: накази, докори, команди, критика, звинувачення тощо.

Розбіжність між сформованим уявленням студента про себе як суб'єкта професійної ролі («Я – майбутній лікар») і невиправданим сподіванням на відповідну зміну ставлення до себе викладачів.

Об'єктивні та суб'єктивні передумови виникнення непорозумінь

перебувають у динамічній взаємодії. Вони створюють бар'єри під час взаєморозуміння, які зі свого боку породжують труднощі в педагогічному спілкуванні. Як запобігти цим бар'єрам? По-перше, навіть відчуття викладачем своєї правоти повинно супроводжуватися гідною поведінкою, а це залежить від загальної і педагогічної культури та педагогічної етики викладача, від його коректності, а то й винахідливості. *Наприклад*, студент не підготувався до контрольної роботи й демонстративно поклав викладачу на стіл чистий аркуш паперу. Реакція викладача: *«Ви зробили дві помилки: не вказали дату й немає Вашого підпису. А ще я пропоную переробити все та здати звіт про самостійну роботу на наступному занятті»*. Як результат – студент роботу виконав.

По-друге, причиною бар'єру може бути зухвала поведінка самого студента. Це викликає спалах негативних емоцій у викладача. Але емоції виконують лише сигнальну функцію, а не регулювальну (пригадайте: *«Я про це подумаю завтра»*). Негативна оцінка викладачем особистості студента при цьому не має стимулюючого впливу. Студент у цей момент також може бути в стані афекту. Можливо, краще застосувати «Я-повідомлення»? Якщо придушувати конфліктну ситуацію силою свого авторитету (соціальною роллю), вона може набути внутрішньо особистісного характеру, перенестися у внутрішній план. Професійна позиція викладача зобов'язує його брати відповідальність за вирішення проблемної ситуації на себе, довести її вирішення до логічного завершення. Проте в жодному разі не доводити її до зіткнення і руйнування педагогічної взаємодії, до конфлікту. Проблеми взаємодії не повинні негативно впливати на педагогічний процес. У ситуації педагогічної взаємодії викладача зі студентом виникають взаємні оціночні ставлення (В. В. Власенко). За змістом вони можуть збігатися (взаємна прихильність або неприязнь), однак за характером вияву не завжди є однаковими. Якщо ставлення викладача до студента здебільшого є відкритим і конкретно вербально вираженим (оцінка успішності, характеристика особистості, моральне судження щодо вчинку студента тощо), то ставлення студента до викладача переважно є прихованим, тобто зовнішньо вербально не вираженим. Навіть слово-подяка або привітання викладача зі святом не завжди є щирою оцінкою, а наслідок дії механізму «соціального очікування»: намагання говорити те, що, як нам здається, інші хочуть від нас почути. Щоб переконатися у цьому, достатньо порівняти ці відкриті оцінки з оцінками окремих викладачів, які даються їм студентами у колі своїх друзів. Такі «подвійні» оціночні стандарти найчастіше застосовуються щодо викладачів із авторитарним стилем педагогічної взаємодії.

ЧАСТИНА III

Завдання 3

А) Опишіть дві педагогічні конфліктні ситуації, які виникали у вас під час проведення заняття (лекції або практичного заняття) на кафедрі.

План відповіді

- *Опишіть, як ви вийшли з цієї ситуації: яку стратегію Ви використали для вирішення конфлікту і чому?*
- *Чи була вона ефективною?*
- *До якої стратегії ви частіш за все звертаєтесь для вирішення конфліктних ситуацій? Чому?*

Б) Проаналізуйте причину конфлікту і запропонуйте практичну пораду запобігання такого виду конфлікту або позитивного його вирішення.

В) Змодельуйте своєю групою конфліктну педагогічну ситуацію і обговоріть з іншими варіанти реагування і стратегії поведінки у цій ситуації.

Г) Оберіть варіанти стратегій поведінки, які вам сподобались і ви вважаєте їх найбільш ефективними. Аргументуйте свій вибір стратегії поведінки у цих педагогічних конфліктах.

Умови виконання. *Здобувачі працюють групами. Кожна група презентує свої конфліктні ситуації. Вибір форми презентації за групою.*

Завдання 4

А) Ознайомтеся з *методикою Томаса «Засоби реагування у конфліктних ситуаціях»*.

Б) Проведіть експрес-діагностику ситуацій, які були розглянуті у завданні № 3.

Визначте, яка була Вами/ Вашим опонентом обрана модель реагування за даною методикою.

МЕТОДИКА ТОМАСА «ЗАСОБИ РЕАГУВАННЯ У КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ»

ЕКСПРЕС-ДІАГНОСТИКА

Інструкція. Оцініть, наскільки притаманна Вам та чи інша поведінка у конфліктній ситуації

завжди, найчастіше - **3 бали**;

від випадку до випадку – **2 бали**,

рідко – **1 бал**.

Список питань

1. Погрожую або б'юся.
2. Намагаюся прийняти точку зору супротивника, зважати на неї, скорегувати зі своєю.
3. Шукаю компроміс.
4. Допускаю, що не правий, навіть якщо не можу повірити у це остаточно.
5. Уникаю противника/опонента.
6. Бажаю будь-що домогтися своїх цілей.
7. Намагаюся з'ясувати, з чим я згоден, а з чим - категорично ні.
8. Іду на компроміс.
9. Здаюся.
10. Змінюю тему.
11. Повторюю одне і те ж, поки не доб'юся свого.
12. Намагаюся знайти джерело конфлікту, зрозуміти, з чого все почалося.
13. Трохи поступаюся і підштовхую тим самим до поступок іншу сторону.
14. Пропоную перемир'я.

15. Намагаюся звернути все на жарт.

А – ПИТАННЯ 1, 6, 11;

Б – ПИТАННЯ 2, 7, 12;

В – ПИТАННЯ 3, 8, 13;

Г – ПИТАННЯ 4, 9, 14;

Д – ПИТАННЯ 5, 10, 15.

Обробка та інтерпретація результатів

Підрахуйте бали відповідно до ключа. Їх загальна кількість дозволить виявити переважну стратегію поведінки у конфлікті.

А – КОНКУРЕНЦІЯ - жорсткий стиль вирішення конфліктів. Такі люди стоять на своєму, захищаючи свою позицію, у щоб то не стало намагаються виграти. Впевнені, що завжди праві.

Б – СПІВРОБІТНИЦТВО - стиль примирення - орієнтуватися на "згладжування кутів" з урахуванням того, що завжди можна домовитися, а також на пошук альтернативи і рішення, яке здатне задовольнити обидві сторони.

В – КОМПРОМІС - з самого початку простежується установка на справедливе рішення.

Г – ПРИСТОСУВАННЯ - м'який стиль-проявляється в готовності стати на точку зору супротивника / опонента і відмовитися від своєї позиції.

Д – УНИКНЕННЯ - цей стиль орієнтований на ухиляння від конфлікту. Люди даного типу намагаються не загострювати ситуацію, не доводити її до відкритого зіткнення.

ЧАСТИНА IV

САМОСТІЙНА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА

1. Створення проекту: розробка виховних завдань на практичному занятті зі свого предмету.
2. Пропозиції щодо виховних заходів на вашій кафедрі з указівкою їх мети, завдань і методів реалізації та підготовка до обговорення запропонованих проектів.

РЕКОМЕНДОВАНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО КОНТРОЛЮ

1. Конспект лекції № 5.
2. Картки №№ 1-2.
3. **Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі** : Навчальний посібник для аспірантів (денна та вечірня форми навчання) / Укладач Л.І. Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2018. – 169 с.
4. **Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі**. Курс лекцій (з мультимедіа-презентаціями) для аспірантів напряму підготовки «Доктор філософії (PhD)» (денна та вечірня форми навчання) / Укладач Л.І. Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2018. – 189с. – ел. опт. диск (CD-RW).
6. **Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі** : збірник тестових завдань для аспірантів-здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня підготовки – «Доктор філософії (PhD)» (денна форма навчання) / уклад. Л. І. Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2019. – 166 с.
7. **Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі** : методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів ступеня доктора філософії за третім освітньо-науковим рівнем в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальностей 221 «Стоматологія», 222 «Медицина», 226 «Фармація, промислова фармація», 228 «Педіатрія» / Укладач Л. І. Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2020. – 137 с.

БАЗОВА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. **Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі** : Навчальний посібник для аспірантів (денна та вечірня форми навчання) / Укладач Л.І. Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2018. – 169 с.
2. **Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі**. Курс лекцій (з мультимедіа-презентаціями) для аспірантів напряму підготовки «Доктор філософії (PhD)» (денна та вечірня форми навчання) / Укладач Л.І. Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2018. – 189с. – ел. опт. диск (CD-RW)-
3. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.

4. Національна доктрина розвитку освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2022>.
5. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу: www.mon.gov.ua.
6. Офіційний сайт Запорізького державного медичного університету [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу:<http://doc.zsmu.edu.ua/index.php>.
7. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологічний аналіз протиріч і конфліктів у педагогічній взаємодії, шляхи їх запобігання та вирішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу :[www.psyh.kiev.ua/Подоляк_Л.Г., Юрченко_В.І. Психол...](http://www.psyh.kiev.ua/Подоляк_Л.Г.,_Юрченко_В.І._Психол...)

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. Буяльська Т. Б. Робота кураторів академічних груп у вищому навчальному закладі /Т. Б. Буяльська, М. Д. Прищак, Л. А. Мацько [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://posibnyku.vntu.edu.ua/r_k/index.html.
2. Макаренко А. С. Разговор о воспитании / А. С. Макаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.makarenko.edu.ru/biblio.htm>.
4. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу: www.mon.gov.ua.
5. Офіційний сайт Запорізького державного медичного університету [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу:<http://doc.zsmu.edu.ua/index.php>
6. Пионова Р.С. Педагогика высшей школы : Учеб пособ. / Р.С. Пионова . – Мн.: Университетская, 2020. – 256 с.

РОЗДІЛ II

ТЕМА : ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ЇЇ ОБ'ЄКТИВНИЙ І СУБ'ЄКТИВНИЙ ХАРАКТЕР

Комунікативна тема: *Бесіда «Педагогічна діяльність: її об'єктивний і суб'єктивний характер. Аналіз конкретних педагогічних ситуацій у системі «викладач-студент». Педагогічні поради для подолання бар'єру у комунікації. Діагностика стилю керування навчально-виховним процесом.*

Мета заняття:

- *перевірка знань засобів спілкування, невербальні компоненти спілкування;*
- *педагогічних засобів реагування та стратегій поведінки під час виникнення бар'єру у комунікації;*
- *розвиток комунікативних умінь спілкування у системі «викладач - студент», стратегій та умінь реагування під час конфліктних педагогічних ситуацій та під час виникнення бар'єру у комунікації;*
- *розвиток умінь проектувати власну виховну роботу зі студентами, розробляти й аналізувати виховні завдання навчального заняття, використовувати різноманітні методи виховання на практичному занятті;*
- *розвиток умінь самооцінки і самоаналізу*

Завдання:

Освітні – закріпити знання про види і форми спілкування у системі «викладач-студент», про стратегії й тактики спілкування в конфліктних педагогічних ситуаціях, під час виникнення бар'єру у спілкування, про діагностику стилю керування навчально-виховним процесом, про проблеми виховання сучасної студентської молоді.

Розвивальні – розвиток уміння раціонального використання видів і форм спілкування у системі «викладач-студент», уміння ефективного використання стратегії й тактики спілкування в конфліктних педагогічних ситуаціях, під час виникнення бар'єру у спілкування, уміння проводити бесіди з проблем виховання сучасної студентської молоді для організації занять зі свої дисципліни.

Виховні – розвиток творчої активності й самостійності мислення,

стимулювання до активної педагогічної роботи, самоаналізу й самооцінки.

Аспірант повинен знати

1. Визначення поняття «девіантна поведінка», «конформна поведінка», «дидактогенна поведінка», «адитивна поведінка», «агресивна поведінка», «суїцидальна поведінка», «кримінальна поведінка». «профілактика виховання».
2. Основні стилі керування навчально-методичним процесом на практичному занятті.
3. Основні прийоми і тактики вирішення педагогічних конфліктних ситуацій.
4. Основні тактики і стратегії спілкування у системі «викладач-студент» .
5. Основні напрямки профілактики виховної діяльності у ЗВО.
6. Основні функції профілактики виховної діяльності у ЗВО.
7. Основні методи виховної діяльності у ЗВО.
8. Систему превентивного виховання у вищому навчальному закладі.
9. Основні стратегії поведінки у конфліктній педагогічній ситуації.

Аспірант повинен уміти

1. Орієнтуватися у понятійних категоріях педагогіки з питань стилів в керування навчально-виховним процесом та стратегій і тактик спілкування у системі «викладач-студент».
2. Використовувати знання про методи виховання на практиці.
3. Проектувати власну виховну роботу зі студентами.
4. Розробляти й аналізувати виховні завдання навчального заняття.
5. Використовувати різноманітні стилі керування навчально-методичним процесом на практичному занятті.
6. Використовувати основні прийоми і тактики вирішення педагогічних конфліктних ситуацій.

7. Виконувати самоаналіз й самооцінку своєї педагогічної поведінки у конфліктних ситуаціях.

Аспірант повинен володіти

1. Понятійним апаратом з педагогічного розділу «Психолого-педагогічні основи процесу виховання».
2. Основними стилями керування навчально-виховним процесом у ЗВО.
3. Основними стратегіями й тактиками спілкування у системі «викладач-студент».
4. Основним комплексом профілактичних заходів на попередження негативних явищ у молодіжному середовищі.
5. Основними прийомами і тактиками вирішення педагогічних конфліктних ситуацій

ЧАСТИНА І

Завдання 1. Виберіть правильне визначення поняття за розділом педагогіки на тему «Педагогічна майстерність викладача вищої школи».

Критерії оцінювання завдання 1 за національною чотирибальною шкалою:

20 вірних відповідей – «5» 18-19 вірних відповідей - «4» 15-17 вірних відповідей - «3»

1. Основними ступенями педагогічної майстерності є:

А) педагогічні знання, гуманізм, педагогічне новаторство.

Б) педагогічний професіоналізм, педагогічна майстерність, педагогічне новаторство.

В) педагогічна творчість, педагогічне мистецтво, педагогічне новаторство.

2. Педагогічна майстерність включає обов'язкові структурні компоненти:

А) морально-духовні вартості, професійні знання, соціально-педагогічні якості, психолого-педагогічні уміння, педагогічну техніку.

Б) гуманістичну спрямованість, національну гідність, інтелігентність, психолого-педагогічні уміння.

В) совісність (сумління), честь, справедливість і об'єктивність.

3. Сутність педагогічного такту полягає в

А) педагогічно доцільному ставленні та впливові викладача на студента, в пошані до особистості студента.

Б) об'єктивності й соціальної справедливості.

В) готовності підтримувати й обстоювати гідність, репутацію – особисту чи колективну.

4. Важливою передумовою становлення ... викладача вищої школи є наявність у нього необхідних соціально-педагогічних якостей і психолого-педагогічних умінь

А) професіоналізму й педагогічної майстерності

Б) совісності й чесності

В) справедливості й об'єктивності

5. ... – це перелік якостей особистості, необхідних для успішного виконання функціональних обов'язків з конкретного фаху.

А) Професіограма

Б) Соціально-педагогічні якості

В) Психолого-педагогічних умінь

6. ... – це результат виховного впливу на особистість сім'ї, освітньо-виховних закладів та ін.

А) Педагогічний такт

Б) Психолого-педагогічних умінь

В) Соціально-педагогічні якості

7. Педагогічна професія вимагає

А) постійного емоційного, інтелектуального і фізичного напруження.

Б) відсутності в особистості стійких, виражених соціально-педагогічних якостей.

В) копіювання своїх колишніх викладачів.

8. Через 10-15 років педагогічної діяльності в структурі особистості фахівця виникають зміни, які отримали назву

- А) психолого-педагогічні уміння.
- Б) професійних деформацій.
- В) соціально-педагогічні якості

9. ... викликаються у результаті поєднання в поведінкові комплекси індивідуальних особливостей викладача з відповідними структурами функцій педагогічної діяльності.

- А) Типологічні деформації
- Б) Загально педагогічні деформації
- В) Індивідуальні деформації

10. У поведінці педагога починають переважати надмірна самовпевненість, ментарство, догматизм, відсутність гнучкості у спілкуванні з колегами і студентами. Це

- А) Типологічні деформації
- Б) Загально педагогічні деформації
- В) Індивідуальні деформації

11. Науковці визначають наступні типологічні деформації:

- «педагог-комунікатор», «педагог-організатор», «педагог-інтелект», «педагог-предметник»
- автократичні, авторитарні, демократичні, конформні, алогічні
- автократичні, артистичні, демократичні, гуманістичні, алогічні

12. ... визначаються змінами, які відбуваються з підструктурами особистості і зовнішньо не пов'язані з процесом педагогічної діяльності

- А) Типологічні деформації
- Б) Загально педагогічні деформації
- В) Індивідуальні деформації

13. Стилi керівництва викладача:

- А) «нікатор», «організатор», «інтелект», «предметник».

- Б) автократичний, авторитарний, демократичний, конформний, алогічний.
- В) автократичний, артистичний, демократичний, гуманістичний, алогічний.

14. Педагогічна техніка -

- А) оптимальне управління емоціями, настроєм, прояв соціально перцептивних здібностей.
- Б) виразна демонстрація студентам певних почуттів, суб'єктивного ставлення до тих чи інших дій студентів.
- В) сукупність засобів, прийомів, навичок, які використовуються у навчально-виховній роботі.

15. Технології здійснення різноманітних навчально-виховних заходів, уміння проводити їх на високому методичному рівні – це

- А) компонент педагогічної техніки.
- Б) компонент педагогічного такту.
- В) компонент педагогічного стилю.

16. Професійно важливими якостями європейських викладачів вважаються

- А) кар'єризм, любов до людей, працелюбність, емоційність.
- Б) високий рівень самоконтролю, емоційна врівноваженість, комунікабельність, готовність до співробітництва, впевненість у собі.
- В) середній рівень депресії, неправдивості, психопатії, іпохондрії.

17. За класифікацією В. А. Кан-Калика, структура професійно-педагогічного спілкування включає наступні етапи:

- А) прогностичний, комунікативний, управлінський, заключний.
- Б) підготовчий, директивний, управлінський, заключний.
- В) перспективний, аналізуючий, управлінський, заключний.

18. Стиль спілкування визначає три типи викладачів:

- А) «інтенсивний», «слабкий» і «надмірний».
- Б) «проактивний», «реактивний» і «надактивний».

В) «інтенсивний», «реактивний» і «надмірний».

19. ... – виникнення і загострення протиріч між членами групи.

А) Конфліктна ситуація

Б) Педагогічна ситуація

В) Типова ситуація

20. Види конфліктних педагогічних ситуацій (за М. М. Рибаківим):

А) конфліктні ситуації виховання, конфліктні ситуації спілкування, конфліктні ситуації стосунків.

Б) конфліктні ситуації домовляння, конфліктні ситуації оцінювання, конфліктні ситуації стосунків.

В) конфліктні ситуації діяльності, конфліктні ситуації поведінки, конфліктні ситуації стосунків.

ЧАСТИНА II

Завдання 1.

- Презентація проекту виховних завдань на практичному занятті зі свого предмету.
- Пропозиції щодо виховних заходів на вашій кафедрі з указівкою їх цілей, завдань, методів реалізації та підготовка до обговорення запропонованих проектів.
- Скажіть, які труднощі виникають під час створення проекту самостійної роботи студентів.

ЧАСТИНА III

Завдання 1.

А) Ознайомтеся з інформацією про проблеми виховання сучасної студентської молоді та попередження негативних явищ у молодіжному середовищі (Картки 1, 2).

Б) Узагальніть інформацію карток 1-2:

- повідомте про основні відхилення у молоді від норм поведінки;
- розкрийте основні засади попередження негативних явищ у молодіжному середовищі;
- виходячи зі свого педагогічного досвіду або досвіду ваших колег, назвіть та опишіть ситуації, у яких ви або ваші колеги зіткнулися з девіантною поведінкою студентів (визначте тип цієї девіації);
- скажіть, яку стратегію педагогічної поведінки ви/ ваші колеги вибрали у названій ситуації;
- перерахуйте профілактичні заходи, які спрямовані на попередження виникнення подібних ситуацій. Спирайтеся на педагогічний досвід вашої кафедри або матеріал картки № 2.

Гра «Педагогічний конфлікт»

Умови виконання. Робота проводиться групами. Кожна група надає свої варіанти виконання завдання.

Інші групи:

- ✓ проводять бесіду за темами повідомлення;
 - ✓ оцінюють виконання завдання (письмово кожному «студенту», який відповідав), виставляючи оцінку за власне розробленими критеріями оцінювання цієї роботи (Завдання 1).
- Група, яка отримує оцінку, повинна створити конфліктну ситуацію.
 - Група, яка оцінює, повинна знайти оптимальний вихід із цього конфлікту.
 - Група, яка спостерігає, повинна прокоментувати ефективність вибраної педагогічної поведінки виходу із ситуації.

МАТЕРІАЛИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КАРТКИ 1

ТЕМА. ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Кожне суспільство має свою систему цінностей, яка містить вимоги до поведінки. У разі порушення визначених вимог відбувається відхилення, які можуть носити як позитивний, так і негативний характер. До позитивних відхилень належить обдарованість, яка є відхиленням у розумовому розвитку студента, проявляється через творчість. Такі негативні соціальні відхилення у суспільстві, як злочинність, хуліганство, алкоголізм, наркоманія впливають на розвиток і становлення студента.

Порушення соціальних норм у суспільстві викликає девіації (від лат. відхилення) - це відхилення від норм, встановлених у суспільстві. Наслідком девіації є девіантна поведінка.

Девіантна поведінка - це система дій і вчинків людини, соціальних груп, що суперечить соціальним нормам або визнанням у суспільстві шаблонам і стандартам поведінки, які проявляються у вигляді незбалансованих психічних процесів, не адаптованості, порушенні процесів самоактуалізації та ухиленні від морального й етичного контролю особистості над власною поведінкою.

Найпростішим типом девіації є делінквентна поведінка, яка характеризується психологічною схильністю до асоціальних вчинків, які не ведуть до кримінальної відповідальності. Тобто студентам властиві дрібні вчинки, які ґрунтуються на стереотипних діях. Здебільшого це агресивні насильства, вимагання, татуювання, носіння сережок, блукання та ін..

Татуювання - це мистецтво прикрашати своє тіло за допомогою «вічного малюнку» (пікти). Татуювання зародилося ще в первісному суспільстві. Жінки прикрашали себе тату, щоб захиститися від замовлянь, а чоловіки, щоб показати фізичну силу, мужність. Крім того, татуюванням таврували рабів, злодіїв, злочинців. Воно було знаком племені, вказувало на соціальний статус.

Пірсинг як і тату — назавжди. Дірочки для сережок у мочці вуха — це прекрасно, але пірсинг у носі, язика, пупку, сосках та

інших інтимних місцях може бути шкідливими для здоров'я, особливо, якщо проведені без дотримання санітарно-гігієнічних вимог.

Конформна поведінка. Конформність - це риса характеру студента, свідоме прийняття ним поглядів, цінностей або норм поведінки певної соціальної групи під тиском зовнішніх обставин та всупереч власним

переконанням. Людина-конформіст або жертва соціалізації повністю адаптувалася до середовища, але не здатна протистояти йому. При цьому людина прилаштовує свою поведінку під чужі еталони (негативні чи позитивні для суспільства).

Дидактогенна поведінка — це поведінка студента, яка викликана порушенням педагогічного такту з боку викладача. *Дидактогенія* виражається страхом (школофобія, дидактофобія), пригніченим станом, що негативно впливає на навчально-пізнавальну діяльність студента, здоров'я, поведінку.

При несприятливих умовах соціалізації у студента відбувається перехід від делінквентної до девіантної поведінки. Проявом девіантної поведінки є ситуаційно обумовлені поведінкові реакції.

Адиктивна поведінка є наслідком прагнення втечі від дійсності шляхом штучної зміни свого стану засобами цигарок, алкоголю, наркотиків чи певних видів діяльності. Поняття використовується для визначення опису поведінки того, хто вживає токсичні речовини і алкоголь на тому етапі, коли ще не сформована фізична залежність. Бажання ввійти в адиктивну поведінку спостерігається у студентів, які втрачають ідеали у житті, життєві цінності та ціннісні орієнтації, сім'ю, близьких, розчаровуються у професії тощо.

Куріння - це небезпечна хвороба, яка приводить до руйнування здоров'я. До певного часу нікотин діє на організм непомітно, приховано. Причин поширення куріння серед студентів є багато, зокрема, негативний приклад батьків, реклама цигарок, перегляд кінофільмів, невміння організувати дозвілля, займатися корисними справами.

П'янство і алкоголізм. Особливістю даної патології суспільного життя є те, що п'янство і алкоголізм взаємопов'язане з іншими відхиленнями: соціальним паразитизмом, аморальною поведінкою, правопорушеннями. Під п'янством розуміють систематичне та надмірне вживання алкоголю, яке приводить до втрати здоров'я і контролю над собою і є початковою стадією алкоголізму. У медичній практиці *алкоголізм* — це хронічне захворювання, яке характеризується нездоланим потягом до спиртних напоїв. З соціальної позиції алкоголізм - це форма девіантної поведінки, яка характеризується патологічним потягом до спиртного і подальшою деградацією особистості.

Наркоманія і токсикоманія. *Наркоманія* - пристрасть до речовин, які викликають ейфорію. Наркотик - засіб рослинного або синтетичного походження, який впливає на фізичний стан і психіку людини. Наркотики за силою наркотичної дії, інтенсивністю потягу не можна порівнювати до алкоголю. Алкоголік, усвідомивши шкоду випивки на організм, здатний самостійно кинути пити, але випадків самостійно припинити вживання

наркотиків практично немає. Є певні закономірності цієї пристрасності. До наркотичного звикання схильні всі люди, але у кожного воно проходить по-різному. Під наркоманією розуміють застосування наркотиків або прирівняних до них засобів без медичних показань, в наслідок чого проходить зміна життєвих стереотипів, фізичні і психічні розлади здоров'я.

Проблеми пов'язані з наркоманією:

- соціальна пасивність, поступова втрата трудових і сімейних функцій;
- зниження інтелектуального рівня;
- емоційна глухота, моральна і соціальна деградація.

Токсикоманія. Розрізняють токсикоманію двох видів: 1) токсикоманія, пов'язана із зловживанням стимуляторів; 2) токсикоманія, пов'язана з вдиханням летючих ароматичних речовин.

Зловживання стимуляторів, які не належать до наркотиків (кава, чай), гостре отруєння якими викликає уявну бадьорість, приплив сили, потяг до праці, ясність розуму.

При постійному вживанні стимуляторів виникає звикання і тому організм потребує збільшення дози, а припинення приводить до непрацездатності, з'являються втома, в'ялість, знижується настрій, виникають суїцидальні думки.

Небезпека токсикоманії полягає в тому, що в результаті інтоксикації (отруєння) парами летючих хімічних речовин (парів клею, бензину, побутових аерозолів, речовин для розведення фарби та ін.) приводить до серцевої недостатності, центральної нервової системи. Частіше всього токсикоманія виникає у бездоглядних, безпритульних дітей. Систематична інтоксикація викликає порушення поведінки, ауто агресивні дії.

Агресивна поведінка. Агресія (астенічна реакція) може бути спрямована проти інших, проти себе, агресія як забуття, як примітивна поведінка. Агресія — це стан, який включає залякування, бажання напасти, ворожість, жорстокість, вандалізм, грубість, задирикуватість, роздратованість. Аутоагресія тобто замах на цілісність свого організму, скоюється в стані афекту. *Суїцидальна поведінка* — це девіантна поведінка, яка пов'язана з навмисним позбавленням себе життя (самовбивство). У вузькому медико-правовому смислі — це вид насильницької смерті з указанням її причини. У широкому розумінні суїцид — це вид самознищуючої поведінки, до якої належить п'янство, куріння, вживання наркотиків, об'їдання, альпінізм, мотогонки та ін.

Можна виділити *три типи суїцидальної поведінки*: демонстративна,

афективна і справжня.

Демонстративний тип характеризується намаганням показати реальність суїцидних намірів, звернути на себе увагу, поспівчувати. Такі спроби здійснюються відкрито, артистично, але, нерідко в силу випадковості, можуть закінчитися трагічно. *Афективний тип* виражається здійсненням суїциду в стані піднесених емоцій. У даному випадку завжди присутня демонстративність. Справжня суїцидальна поведінка завжди обдумана і спланована, підкріплена бажанням покінчити з собою. Усі приготування проводяться приховано.

Самовбивство підлітків і молоді - це спосіб впливу на інших людей: демонстрування кохання, виклик допомоги, звільнення від депресії, сімейного конфлікту тощо.

Психічні розлади, пов'язані з психопатологією, внаслідок чого появляється вразливість до психогенних впливів. Реакція при цьому носить астеничний, шизоїдний, параноїдальний характер, так як вражається самосвідомість і емоційна сфера. З'являються особистісні розлади: синдром відчуження, деперсоналізація, роздвоєння особистості, дереалізація, апатії, депресії, скутість. Важливе значення мають межові зони між нормою і відхиленням, внаслідок чого неможливо провести чітку межу між природним проявом характеру і його відхиленням.

Оскільки домінуючим видом діяльності у студентів є навчальна діяльність, тому найбільш характерними розладами є дидактогенна розлади.

Проституція - це форма девіантної поведінки, яка проявляється в безладних, позашлюбних статевих стосунках, здійснених за плату. Проституція - це поведінка особи, яка вступає у статевий зв'язок за відповідну плату, веде безладне статеве життя. Розрізняють чоловічу (жигало) і жіночу (повія) проституцію; дорослу і дитячу проституцію. Найбільш вивченою є жіноча проституція. При цьому суб'єкт (жінка, чоловік, дитина) стає товаром, а її тіло об'єктом купівлі-продажу.

Злочин — протиправне, суспільно небезпечне діяння, що класифікується за певними нормами кримінально-процесуального права (згвалтування, нанесення значних тілесних ушкоджень тощо). *Злочинність* - це форма девіантної поведінки, яка досягає найвищого рівня небезпеки, що визначається карним закон.

Кримінальна поведінка — протиправний вчинок, який карається кримінальним законом.

МАТЕРІАЛИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КАРТКИ 2

ТЕМА. ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ЯВИЩ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Діяльність, яка спрямована на запобігання виникненню, поширенню чи загостренню проблем і негативних явищ називається профілактикою (від грец. *Prophylaktikos* - запобіжний). Термін «профілактика» запозичений з медичних знань, але широко використовується у педагогічній науці. Складовою профілактики є педагогічна, соціальна, правоохоронна і медико-оздоровча.

Профілактика у виховній діяльності професорсько-викладацького складу вищого навчального закладу спрямовується на

- ✓ створення умов, які допоможуть адаптуватися студентам до навчання;
- ✓ забезпечення діагностики соціально-педагогічної проблеми;
- ✓ організацію просвітницької роботи;
- ✓ організацію дозвілля студентів;
- ✓ здійснення превентивних заходів, які запобігали б дезадаптації студентів;
- ✓ сприяння у соціально-педагогічній допомозі та захисту студента.

Профілактика є складовою педагогічної діяльності. Вона включає комплекс заходів, які повинні попередити погіршення стану суб'єкта діяльності та виникнення проблем. Недоліком профілактики є те, що вона не усуває індивідуальних проблем та не допомагає захистити студента від негативного впливу соціальних чинників.

З метою забезпечення оптимальних умов для саморозвитку дітей та молоді у системі освіти України згідно Закону «Про освіту» (Стаття 21. Психологічна служба в системі освіти) діє психологічна служба. Вона виконує такі функції:

- виявлення загальних і особистих соціальних проблем;
- вивчення і діагностика індивідуальних особливостей студентів;
- надання допомоги куратору в роботі з студентом, групою, батьками; - соціальний захист того у кого виникли проблема;
- соціальний захист групи від окремих осіб;
- соціально-педагогічна оцінка проведених виховних заходів у групах ЗВО та ін.

Основними напрямками попередження негативних явищ у студентському середовищі є, по-перше, превентивна діяльність, по-друге,

просвітницька діяльність, по-третє, посередницька діяльність.

Здійснення профілактичних заходів, які спрямовані на попередження виникнення патологій у студентському середовищі (алкоголізм, п'янство, наркоманія, проституція та ін.) та їх наслідків (протиправна, адитивна, девіантна, суїцидальна поведінка, незайнятість тощо) називається превентивною діяльністю (превенція — попередження, пересторога).

Використовуючи різноманітні методи профілактичної роботи, педагог виконує просвітницьку роль, навчає позитивного досвіду формування здорового способу життя, виховує ті цінності у студента, які допоможуть задовольнити його потреби.

Посередницька діяльність полягає в установленні зв'язків із закладами, які забезпечують соціальний захист: заступником голови адміністрації із соціальних питань; працівниками відділу освіти, соціального захисту, центру зайнятості, правоохоронних органів, відділу культури; спеціалістами психолого-медико-педагогічних консультацій, медико-експертної комісії, соціальних служб для дітей, молоді та сім'ї, територіального Центру медико-соціальної реабілітації інвалідів з порушеннями опорно-рухового апарату; представниками благодійних молодіжних громадських організацій.

Система превентивного виховання у вищому навчальному закладі – це керована діяльність, яка забезпечує теоретичну і практичну реалізацію профілактичних заходів, спрямованих на попередження та подолання відхилень у поведінці студентів. Профілактичні заходи можна розділити на три типи: первинну, вторинну, третинну.

Первинна профілактика здійснюється у суспільстві в цілому, спрямовується на збереження і розвиток навичок, які забезпечують здоров'я і збереження життя людини, на попередження несприятливого впливу на неї факторів соціального і природного середовища. Первинна профілактика є масовою і найбільш ефективною.

Завданням *вторинної профілактики* є діяльність конкретного освітнього закладу, яка спрямована на запобігання можливих порушень. Показником необхідності профілактичних заходів є характер поведінки студента, який завдає шкоди суспільству чи інтересам окремих осіб (агресивність, грубість, брехливість, лінощі, забіякуватість тощо). Порушення поведінки засвідчує про спотворення ціннісних орієнтацій і недоліки внутрішніх регуляторів поведінки людини.

Третинна, або цілеспрямована профілактика - це сукупність заходів, спрямованих на корекцію індивідуальної поведінки студента, її переорієнтацію.

Найпоширенішими методами профілактики виступають: бесіда;

диспути, постійне спостереження; теоретичні конференції, вечори запитань та відповідей, усні журнали, профілактичні тренінги стимулювання розвитку нових навичок, моделей поведінки; метод нейтралізації конфліктної ситуації, телефони довіри і анонімні консультації, допомога психіатра, волонтерська робота та ін.

Функціями превентивного виховання у вищому навчальному закладі є:

- ✓ організаційно-методична, що полягає в опрацюванні сучасних педагогічних проектів з проблем превентивного виховання, а також узагальнення і адаптація зарубіжного досвіду превентивного виховання;
- ✓ діагностико-прогностична, що полягає у з'ясуванні причин та умов відхилення в поведінці студента;
- ✓ корекційно-реабілітаційна, яка визначається оптимальним коригуванням допомоги, перевихованням і подоланням негативних проявів у поведінці студента, налагодженням його стосунків із соціальним середовищем;
- ✓ освітньо-консультативна, що окреслює можливість використання сучасних технологій надання оптимальної освітньої інформації з метою попередження і нейтралізації негативних явищ.

Завдання 3

А) Ознайомтеся з інформацією про об'єктивний і суб'єктивний характер педагогічної діяльності (Картки 3-11).

Б) Підготуйте список питань для бесіди або план дискусії за інформацією ваших карток (вибір форми проведення контролю знань за наданою інформацією – за аспірантами).

В) Проведіть навчальну бесіду або дискусію.

Г) Підведіть підсумки бесіди або дискусії:

- ✓ узагальніть повідомлення «студентів»,
- ✓ аргументовано оцініть кожного студента, виходячи з обраної вами «моделі педагога» й власних критеріїв оцінки.

Зверніть увагу на умови проведення дискусії або бесіди! Послідовно продемонструйте один із стилів педагогічного спілкування (за класифікацією психолога В. А. Кан-Калика: картка № 5) і стилів педагогічного керування: авторитарний (самовладний стиль керівництва), демократичний стиль,

стиль ігнорування, конформний стиль, алогічний стиль.

Здобувачі, які виконують роль опонентів, повинні визначити стилі вашого спілкування й педагогічного керування. Обґрунтувати своє визначення стилів.

МАТЕРІАЛИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КАРТКИ 3

ТЕМА. СТИЛЬ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГА У КОНФЛІКТІ ЗІ СТУДЕНТАМИ

Як вирішити проблему протиріч у взаєминах педагога з учнями? Професійна позиція, зорієнтована на потенціал дитини, на її подальший розвиток, мусить бути тактично пророблена, а тонкий психологічний дотик до особистості дитини - згідно з тим, що він відбувається зараз (вік, стан, досвід, знання, інтелект, здібності, рівень вихованості й інше), - виправданим. Багато чого залежить від вибору стилю поведінки, що відповідає конфліктній ситуації. Адже деякі стилі можуть бути найбільш ефективними для розв'язання конфліктів визначеного типу.

К. У. Томасом і Р. Х. Кілменном були розроблені основні найбільш сприятливі стратегії поведінки в конфліктній ситуації. Вони вказують, що існують п'ять основних стилів поведінки при конфлікті: *притосування, компроміс, співробітництво, ігнорування, суперництво чи конкуренція*. Стиль поведінки в конкретному конфлікті, указують вони, визначається тією мірою, в якій ви хочете задовольнити власні інтереси, діючи при цьому пасивно чи активно, й інтереси іншої сторони, діючи спільно чи індивідуально.

Наводимо рекомендації з найбільш доцільного використання того чи іншого стилю в залежності від конкретної ситуації та характеру особистості людини.

Стиль конкуренції, суперництва може використовувати педагог, який має сильну волю, достатній авторитет, владу, не дуже зацікавлений у співробітництві з учнем і прагне в першу чергу задовольнити власні інтереси. Його можна використовувати, якщо

- результат конфлікту дуже важливий для вас, і ви робите велику ставку на своє рішення виниклої проблеми;
- маєте достатню владу й авторитет, і очевидно, що запропоноване вами рішення - найкраще;
- відчуваєте, що у вас не існує іншого вибору і вам є що втрачати;
- мусите прийняти непопулярне рішення й у вас достатньо повноважень для здійснення цього кроку.

Відтак варто мати на увазі, що цей стиль, окрім почуття відчуженості, нічого більше не зможе викликати.

Стиль співробітництва можна використовувати, якщо, відстоюючи власні інтереси, ви змушені брати до уваги потреби та бажання іншої сторони. Цей стиль найбільш важкий, тому що він вимагає більш тривалої роботи. Мета його застосування -розробка довгострокового взаємовигідного рішення. Такий стиль вимагає вміння пояснювати свої бажання, вислуховувати один одного, стримувати свої емоції. Відсутність одного з цих факторів робить цей стиль неефективним.

Для розв'язання конфлікту цей стиль можна використовувати в таких ситуаціях:

- необхідно знайти спільне рішення, якщо кожний із підходів до проблеми важливий і не допускає компромісних рішень;
- у вас тривалі, міцні та взаємозалежні відносини з іншою стороною; основною метою є набуття спільного досвіду роботи;
- сторони здатні вислухати один одного та викласти сутність своїх інтересів.

Стиль компромісу. Сутність його полягає в тому, що сторони прагнуть врегулювати розбіжності при взаємних поступках. У цьому плані він трохи нагадує стиль співробітництва, однак здійснюється на більш поверхневому рівні, тому що сторони в чомусь поступаються один одному. Цей стиль найбільш ефективний, якщо обидві сторони хочуть того самого, але знають, що одночасно це не можна здійснити. При використанні цього стилю акцент робиться не на рішенні, що задовольняє інтереси обох сторін, а на варіанті, який можна описати словами: «Ми не можемо цілком виконати свої бажання, отже, необхідно дійти рішення, з яким кожний із нас міг би погодитись».

Такий підхід до розв'язання конфлікту можна використовувати в таких ситуаціях:

- обидві сторони мають однаково переконливі аргументи;
- задоволення вашого бажання має для вас не занадто велике значення;
- вас може влаштувати тимчасове рішення, тому що немає часу для вироблення іншого або ж інші підходи до рішення проблеми виявились неефективними.

Стиль відхилення реалізується зазвичай, коли проблема не настільки важлива для вас, ви не відстоюєте свої права, не співпрацюєте ні з ким для вироблення рішення та не хочете витратити час і сили на її рішення.

Стиль відхилення можна рекомендувати до застосування в таких ситуаціях:

- джерело розбіжностей несуттєве для вас у порівнянні з іншими більш

важливими задачами, а тому ви вважаєте, що не варто витратити на нього сили;

- знаєте, що не можете або навіть не хочете вирішити питання на свою користь;
- у вас мало влади для рішення проблеми в бажаний для вас спосіб;
- хочете виграти час, щоб вивчити ситуацію й одержати додаткову інформацію, перш ніж прийняти яке-небудь рішення;
- намагались вирішити проблему негайно небезпечно, тому що розкриття та відкрите обговорення конфлікту можуть тільки погіршити ситуацію;
- у вас був важкий день, а рішення цієї проблеми може принести додаткові неприємності.

Не слід думати, що цей стиль є втечею від проблеми чи ухиленням від відповідальності.

У дійсності відхід чи відстрочка може бути цілком виправданою реакцією на конфліктну ситуацію, тому що за цей час вона може розв'язатися сама собою або ви зможете зайнятися нею пізніше, коли будете мати достатню інформацію та бажання розв'язати її.

Стиль пристосування означає, що ви дієте разом з іншою стороною, але при цьому не намагаєтесь відстоювати власні інтереси з метою згладжування ситуації та відновлення нормальної робочої атмосфери. Томас і Кілменн вважають, що цей стиль найбільш ефективний, коли результат справи надзвичайно важливий для іншої сторони та не дуже істотний для вас або коли ви жертвуєте власними інтересами на користь іншої сторони.

Стиль пристосування може бути застосований у таких найбільш характерних ситуаціях:

- найважливіша задача - відновлення спокою та стабільності, а не розв'язання конфлікту;
- предмет розбіжності неважливий для вас або вас не особливо хвилює те, що сталося;

уважаєте, що краще зберегти добрі стосунки з іншими людьми, ніж відстоювати власну точку зору;

- усвідомлюєте, що правда на вашому боці;
- відчуваєте, що у вас недостатньо влади чи шансів перемогти.

Треба пам'ятати, що жоден із розглянутих стилів розв'язання конфлікту не може бути виокремлений як найкращий. Треба навчитись ефективно використовувати кожний із них і свідомо робити той чи інший вибір, з огляду на конкретні обставини.

МАТЕРІАЛИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КАРТКИ 4

ТЕМА. ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КОНФЛІКТІВ

Основною ланкою при розв'язанні педагогічних ситуацій є проведення її психологічного аналізу.

У цьому випадку викладач може розкрити причини ситуації, не допустити її переходу у тривалий конфлікт, тобто якоюсь мірою навчитись володіти ситуацією, використовуючи її пізнавальні та виховні функції.

Проведення аналізу знизить кількість помилок, які допускає викладач, негайно застосовуючи заходи впливу на студента в ході виниклої ситуації. Основною метою психологічного аналізу ситуації є створення достатньої інформаційної основи для прийняття психологічно обґрунтованого рішення щодо виниклої ситуації, оскільки кваплива реакція викладача, як правило, викликає імпульсивну відповідь студента, призводить до обміну «словесними ударами», а ситуація стає конфліктною.

Психологічний аналіз дає можливість побачити позитивне у вчинках «поганого» студента, «капость» у поведінці зразкового й тим самим правильно розв'язати ситуацію.

Грамотно проведений психологічний аналіз допоможе викладачеві знайти не тільки варіанти розв'язання, а й можливі шляхи попередження чи погашення конфлікту.

Адже попередити конфлікт, розв'язати його на рівні педагогічної ситуації - це найбільш оптимальний, «безкровний» для обох сторін варіант виходу із ситуації.

Викладач при цьому визначає момент можливого переходу ситуації в конфлікт, знижує непрямими прийомами напруженість і бере ситуацію під контроль.

МАТЕРІАЛИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КАРТКИ 5

ТЕМА. СТИЛІ КЕРІВНИЦТВА ВИКЛАДАЧА. СТИЛІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

Педагогічне спілкування - специфічна форма спілкування, яка має свої особливості, і в той же час підкоряється загальним психологічним закономірностям, властивим спілкуванню як формі взаємодії людини з іншими людьми, що включає комунікативний, інтерактивний і перцептивний

компоненти.

Педагогічне спілкування - сукупність засобів і методів, що забезпечують реалізацію цілей і завдань виховання і навчання і визначають характер взаємодії педагога і учнів.

Дослідження в області педагогічної психології показують, що значна частина педагогічних труднощів обумовлена не стільки недоліками наукової і методичної підготовки викладачів, скільки деформацією сфери професійно-педагогічного спілкування.

Стилі керівництва викладача:

□□ *автократичний* (самовладний стиль керівництва), коли викладач здійснює одноосібне управління колективом студентів, не дозволяючи їм висловлювати свої погляди і критичні зауваження, педагог послідовно пред'являє до студентів вимоги та здійснює жорсткий контроль за їх виконанням;

□□ *авторитарний* (владний) стиль керівництва допускає можливість для студентів брати участь в обговоренні питань навчальної або колективного життя, але рішення в кінцевому рахунку приймає викладач у відповідності зі своїми установками;

□□□ *демократичний стиль* передбачає увагу і урахування викладачем думок студентів, він прагне зрозуміти їх, переконати, а не наказувати, веде діалогічне спілкування на рівних;

□□□ *стиль ігнорування* характеризується тим, що викладач прагне якомога менше втручатися в життєдіяльність студентів, практично усувається від керівництва ними, обмежуючись формальним виконанням обов'язків передачі навчальної та адміністративної інформації;

□ *«потурання», конформний стиль* проявляється в тому випадку, коли викладач усувається від керівництва групою студентів або йде на поводу їх бажань;

□□□ *непослідовний, алогічний стиль* - викладач у залежності від зовнішніх обставин і власного емоційного стану здійснює будь-який з названих стилів керівництва, що веде до дезорганізації і ситуативності системи взаємин викладача зі студентами, до появи конфліктних ситуацій.

Від обраного стилю залежить не тільки які взаємини будуть складатися у викладача зі студентами, але і ставлення студентів до самого освітнього процесу, до знань.

Відомий психолог В. А. Кан-Калик виділяв такі стилі педагогічного спілкування:

1. *Спілкування з урахуванням високих професійних установок педагога*, його ставлення до педагогічної діяльності в цілому. Про таких кажуть: "За ним

студенти буквально по п'ятах ходять!". Причому у вищій школі інтерес до спілкування стимулюється ще й спільними професійним інтересом, особливо на профілюючих кафедрах.

2. *Спілкування з урахуванням дружнього ставлення.* Воно передбачає захопленість спільною справою. Педагог виконує роль наставника, старшого товариша, учасника спільної навчальної діяльності. Однак при цьому слід уникати панібратства. Особливо це стосується молодих педагогів, які не бажають потрапити в конфліктні ситуації.

3. *Спілкування-дистанція* належить до найбільш поширених типів педагогічного спілкування. У цьому випадку у взаєминах постійно простежується дистанція у всіх сферах, зокрема, у навчанні, з посиленням на авторитет і професіоналізм, у вихованні з посиленням на життєвий досвід і вік. Такий стиль формує ставлення "викладач - студенти". Але це не означає, що студенти повинні сприймати викладача як однолітка.

4. *Спілкування-залякування* - негативна форма спілкування, антигуманна, розкриває педагогічну неспроможність викладача, який вдається до цього стилю.

5. *Спілкування-загравання* - характерно для молодих викладачів, що прагнуть до популярності. Таке спілкування забезпечує лише помилковий, дешевий авторитет.

Найчастіше у педагогічній практиці спостерігається поєднання стилів у тій чи іншій пропорції, коли домінує один з них.

Із числа розроблених в останні роки за кордоном *класифікацій стилів педагогічного спілкування* цікавою видається типологія професійних позицій викладачів, яку запропонував М. Тальоні.

Модель 1 - "Сократ". Це викладач з репутацією любителя суперечок і дискусій, навмисно їх провокує на заняттях. Йому властиві індивідуалізм, несистематично у навчальному процесі через постійну конфронтацію; студенти посилюють захист власних позицій, вчать їх відстоювати.

Модель 2 - "Керівник групової дискусії". Головним у навчально-виховному процесі вважає досягнення згоди і встановлення співпраці між студентами, відводячи собі роль посередника, для якого пошук демократичного згоди важливіше результату дискусії.

Модель 3 - "Майстер". Викладач виступає як зразок для наслідування, що підлягає безумовному копіюванню і насамперед не стільки в навчальному процесі, як у ставленні до життя взагалі.

Модель 4 - "Генерал". Унікає будь-якої двозначності, підкреслено вимогливий, жорстко домагається послуху, так як вважає, що завжди і у всьому правий, а учень, як армійський новобранець, повинен беззаперечно

підкорятися віддавав накази. За даними автора типології, цей стиль найбільш поширений, ніж усі разом узяті, в педагогічній практиці.

Модель 5 - "Менеджер". Стиль, який одержав поширення у радикально орієнтованих вишах і пов'язаний з атмосферою ефективної діяльності аудиторії, заохоченням їх ініціативи і самостійності. Викладач прагне до обговорення з кожним студентом сенсу розв'язуваної задачі, якісному контролю й оцінці кінцевого результату.

Модель 6 - "Тренер". Атмосфера спілкування в аудиторії пронизана духом корпоративності. Студенти в цьому випадку подібні гравцям однієї команди, де кожен окремо не важливий як індивідуальність, але всі разом вони можуть багато чого. Викладачеві відводиться роль натхненника групових зусиль, для якого головне - кінцевий результат, блискучий успіх, перемога.

Модель 7 - "Гід". Втілений образ ходячою енциклопедії. Лаконічний, точний, стриманий. Відповіді на всі питання йому відомі заздалегідь, як і самі питання. Технічно бездоганний і саме тому часто відверто нудний.

М. Тальоні спеціально вказує на основу, яка закладена в типологізацію, - вибір ролі педагогом на підставі власних потреб, а не потреб студентів.

МАТЕРІАЛИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КАРТКИ 6

ТЕМА. ДІАЛОГ І МОНОЛОГ В ПЕДАГОГІЧНОМУ СПІЛКУВАННІ

Різні стилі комунікативної взаємодії породжують кілька моделей поведінки викладача у спілкуванні зі студентами на заняттях.

Умовно їх можна визначити таким чином:

•*Модель диктаторська "Монблан"* - викладач начебто відсторонений від студентів, він пирає над ними, перебуваючи у царстві знань. Для викладача студенти – це лише безлика маса слухачів. Ніякої особистісної взаємодії. Педагогічні функції зведені до інформаційного повідомлення.

Наслідок: відсутність психологічного контакту, а звідси безініціативність і пасивність учнів студентів.

•*Модель неконтактні ("Китайська стіна")* - близька за своїм психологічним змістом до першої. Різниця в тому, що між викладачем і студентами існує слабкий зворотний зв'язок через навмисно або ненавмисно зведений бар'єру у спілкуванні. У ролі такого бар'єру можуть виступити: відсутність бажання до співпраці з будь-якої сторони, інформаційний, а не діалоговий характер заняття; невільне підкреслення викладачем свого

статусу, поблажливе ставлення до студентів.

Наслідок: слабка взаємодія викладача зі студентами, а з їхнього боку - байдуже ставлення до викладача.

- *Модель диференційованої уваги ("Локатор")* - заснована на відбіркових відносинах зі студентами. Викладач орієнтується не на весь склад аудиторії, а лише на його частину, припустимо, на талановитих або ж, навпаки, слабких, на лідерів або аутсайдерів. У спілкуванні він ніби визначає їх як своєрідних індикаторів, за якими орієнтується у настрою колективу, концентрує на них свою увагу. Однією з причин такої моделі спілкування на заняттях може бути невміння поєднувати метод індивідуалізації навчання студентів з фронтальним підходом.

Наслідок: порушується цілісність акту взаємодії в системі «викладач - колектив студентів», вона підміняється фрагментарністю ситуативних контактів.

- *Модель гіпореклексна ("Тетерев")* - полягає в тому, що викладач у спілкуванні начебто замкнений на себе: його мовлення здебільше монологічне. Розмовляючи, він чує тільки самого себе і ніяк не реагує на слухачів. У діалозі опонентів марно намагатися вставити репліку, вона просто не буде сприйнята. Навіть у спільній трудовій діяльності такий викладач поглинений своїми ідеями і проявляє емоційну глухоту до оточуючих.

Висновки: практично відсутня взаємодія між студентами і викладачем. Навколо останнього утворюється поле психологічного вакууму. Суб'єкти процесу спілкування істотно ізольовані один від одного, навчально-виховний вплив представлено формально.

- *Модель гіперрефлексна ("Гамлет")* - протилежний попередньому за психологічною канвою стиль взаємодії викладача і студентів. Викладач стурбований не стільки змістовною стороною взаємодії, скільки тим, як він сприймається оточуючими. Міжособистісні стосунки зводяться їм в абсолют, набуваючи домінуючого для нього значення. Викладач постійно сумнівається у дієвості своїх аргументів, у правильності вчинків, гостро реагує на нюанси психологічної атмосфери студентів, приймаючи їх на свій рахунок. Такий викладач подібний оголеному нерву.

Наслідок: загострена соціально-психологічна чутливість викладача, що призводить до його неадекватних реакцій на репліки і дії аудиторії. У такій моделі поведінки не виключено, що кермо влади опиняється в руках у студентів, а викладач займе відому позицію у відносинах.

- *Модель негнучкого реагування ("Робот")* - взаємовідносини викладача зі студентами будуються за жорсткою програмою, де чітко витримуються цілі

і завдання заняття, дидактично виправдані методичні прийоми, має місце бездоганна логіка викладу і аргументації фактів, відшліфовані міміка та жести, але викладач не має відчуття розуміння мінливості ситуації спілкування. Їм не враховуються педагогічна реальність, склад і психічний стан студентів, їх вікові і етнічні особливості. Ідеально сплановане і методично відпрацьоване заняття розбивається об рифи соціально-психологічної реальності, не досягаючи своєї мети.

Наслідок: низький ефект педагогічної взаємодії.

- *Модель авторитарна ("Я - сам")* - навчально-виховний процес цілком фокусується на викладачеві. Він - головна і єдина діюча особа. Від нього виходять питання і відповіді, судження й аргументи. Практично відсутня творча взаємодія між ним і аудиторією. Одностороння активність викладача пригнічує будь-яку особисту ініціативу з боку студентів, які усвідомлюють себе лише як виконавці, чекають інструкцій до дії. До мінімуму знижується їх пізнавальна і громадська активність.

Наслідок: виховується безініціативність студентів, втрачається творчий характер навчання, спотворюється мотиваційна сфера пізнавальної активності.

- *Модель активної взаємодії ("Союз")* - викладач постійно перебуває в діалозі з тими, кого навчає, тримає їх у мажорному настрої, заохочує ініціативу, легко визначає зміни в психологічному кліматі групи і гнучко реагує на них. Переважає стиль дружньої взаємодії зі збереженням рольової дистанції.

Наслідок: виникають навчальні, організаційні та етичні проблеми, які творчо вирішуються спільними зусиллями. Така модель найбільш продуктивна.

МАТЕРІАЛИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КАРТКИ 7

ТЕМА. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

Найважливішим фактором, що визначає ефективність педагогічного спілкування, є тип установки педагога. Під установкою мається на увазі готовність реагувати належним чином у однотиповій ситуації.

Наявність негативної установки викладача на того чи іншого студента можна визначити за такими ознаками: викладач дає "поганому" студенту менше часу на відповідь, ніж "хорошому"; не використовує навідні питання і підказки, при невірній відповіді поспішає переадресувати питання іншому

студентові або відповідає сам; частіше сварить і менше заохочує; не реагує на вдалу дію студента і не помічає його успіхів, іноді взагалі не працює з ним на занятті.

Відповідно про наявність позитивної установки можна судити з таких деталей: довше чекає відповіді на питання; при зволіканні з відповіддю задає навідні запитання, заохочує посмішкою, поглядам; при невірній відповіді не поспішає з оцінкою, а намагається відкоригувати питання; частіше звертається до студента поглядом у ході заняття тощо. Спеціальні дослідження показують, що "погані" студенти у чотири рази рідше звертаються до педагога, ніж "хороші", вони гостро відчують необ'єктивність педагога і болісно переживають її.

Реалізуючи свою установку по відношенню до "хороших" і "поганих" студентів, педагог без спеціального наміру має сильний вплив на студентів, визначаючи програму їх подальшого розвитку.

Найбільш ефективно вирішувати педагогічні завдання дозволяє демократичний стиль, при якому викладач враховує індивідуальні особливості студентів, їх особистий досвід, специфіку їх потреб і можливостей. Викладач, який володіє таким стилем, усвідомлено ставить завдання перед студентами, не виявляє негативних установок, об'єктивний в оцінках, різнобічний і ініціативний у контактах. По суті, цей стиль спілкування можна охарактеризувати як особистісний. Розвинути його може тільки людина, що має високий рівень професійної самоусвідомлення, здатний до постійного самоаналізу своєї поведінки та адекватної самооцінки.

МАТЕРІАЛИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КАРТКИ 8

ТЕМА. ПОЗИЦІЇ ВИКЛАДАЧА В ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ЗІ СТУДЕНТАМИ

Своєрідність сучасної професійної діяльності викладача університету полягає в тому, щоб реалізувати істинний сенс призначення діяльності педагога: навчати, виховувати і підтримувати. Допомогти кожному студенту усвідомити його власні можливості, увійти у світ культури обраної професії, знайти свій життєвий шлях - такі пріоритети сучасного викладача університету.

У традиційній моделі освіти такі атрибути особистості та її психіки, як свідомість, активність, суб'єктність, , цілеспрямованість, вмотивованість, виявляються затребуваними не повною мірою, тому викладачі вишів звертаються до такого явища, як фасилітація. У західній педагогіці це явище було розкрито в працях К. Роджерса ще в минулому столітті. У наш час

сутність терміна фасилітація – реалізація численних ситуацій взаємодії - розглянута в одному з монографічних досліджень Р. С. Дімухаметова. Він виділяє такі атрибути поняття «фасилітація», як істинність, відкритість, довіра, емпатичне розуміння. Фасилітація виконує функції стимулювання педагогічної діяльності, принципу навчання та керування освітнім процесом, що сприяє конструктивній взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

Такого роду не спрямований вплив викладача на студентів сприяє зміні розумової діяльності (підвищує рівень креативності). *Викладач - фасилітатор* надає педагогічну допомогу і підтримку студентам, яка виражається в підвищенні продуктивності діяльності окремого студента або групи студентів. Ця підтримка м'яка, не спрямована, не імперативна, але все ж зумовлює певні зміни в особистості студента. Надаючи таку підтримку, викладач спонукає студента реалізувати свої задуми в конкретних діях, які мають форми прояву активності суб'єкта, відповідальність за ці дії несе сам суб'єкт. Викладач - фасилітатор ставить студентів у позицію помічників, супутників пошуку спільних рішень, дає студентам повну свободу у цьому пошуку і право вибору свого рішення. При цьому функція викладача-фасилітатора реалізується як педагогічна підтримка самопізнання студентів на основі встановлення ціннісно значимих зв'язків суб'єктів взаємодії при збереженні їх особистісної унікальності і цілісності.

Професійна позиція кожного викладача змінюється в процесі взаємодії. Так, науковці крім викладача-фасилітатора виділяють наступні позиції викладача, які полягають, головним чином, у супроводі та підтримці діяльності студента.

Викладач-консультант. Сутність пропонованої моделі полягає в тому, що відсутній традиційний виклад матеріалу викладачем, навчальна функція реалізується через консультування, що може здійснюватися як в реальному, так і в дистанційному режимі. Консультування зосереджено на вирішенні конкретної проблеми. Консультант або знає готове рішення, яке він може запропонувати, або володіє способами діяльності, які вказують шлях до вирішення проблеми. Головна мета викладача в такій моделі навчання - навчити студента вчитися.

Викладач-модератор. Модерування – це діяльність, яка спрямована на розкриття потенційних можливостей студента і його здібностей. В основі модерування лежить використання спеціальних технологій, що допомагають організувати процес вільної комунікації, обміну думками, судженнями і спонукання студентів до прийняття рішення за рахунок реалізації внутрішніх можливостей.

Модерування націлене на розкриття внутрішнього потенціалу студента,

на виявлення прихованих можливостей і нереалізованих умінь. Основними методами роботи викладача-модератора є такі, які мотивують студентів до діяльності і активізують їх, виявляють існуючі у них проблеми і очікування, організують дискусійний процес, створюють атмосферу товариського співробітництва. Викладач-модератор виступає посередником, який сприяє налагодженню відносин між студентами.

Викладач-тьютор здійснює педагогічний супровід студентів. Він розробляє групові завдання, організовує групові обговорення будь-якої проблеми. Діяльність викладача-тьютора, як і викладача-консультанта, спрямована не на відтворення інформації, а на роботу зі суб'єктивним досвідом студента. Викладач аналізує пізнавальні інтереси, наміри, потреби, особисті устремління кожного. Він розробляє спеціальні вправи і завдання, які спираються на сучасні комунікативні методи, особисту і групову підтримку, продумує способи мотивації і варіанти фіксації досягнень, визначає напрямки проектної діяльності. Взаємодія з тьюторами здійснюється через тьюторіали, денні семінари, групи взаємодопомоги, комп'ютерні конференції.

Завдання викладача-тьютора - допомогти студентам отримати максимальну віддачу від навчання, стежити за ходом навчання, здійснювати зворотний зв'язок у процесі виконання завдань, проводити групові тьюторіали, консультувати студентів, підтримувати їх зацікавленість у навчанні протягом всього вивчення дисципліни, забезпечити можливість використання різних форм контакту з ним (особисті зустрічі, електронна пошта, комп'ютерні конференції).

Викладач-тренер (анг. *coach* - репетитор) - це інструктор. Виходячи з перекладу цього поняття розглядають його функції в освітньому процесі. Викладач-тренер виступає як людина, яка навчає не просто спеціальності, а майстерності через систему засвоєння певних знань. Викладач-тренер допомагає студентам у проходженні певних навчальних курсів, у підготовці до публічних виступів на семінарських і практичних заняттях, виступів з доповідями та повідомленнями на наукових конференціях.

Освітній процес ЗВО реалізується у взаємодії його суб'єктів - викладачів і студентів. Розглянуті професійні позиції викладача сучасного вишу сприяють як розвитку суб'єктної позиції студента, так і освітній взаємодії в цілому.

МАТЕРІАЛИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КАРТКИ 9

ТЕМА. ВЗАЄМОДІЯ ВИКЛАДАЧІВ І СТУДЕНТІВ ЯК СОЦІОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Взаємодія у сфері вищої професійної освіти - це взаємодія викладачів і студентів, що виникає в ході реалізації їх особистих і суспільних інтересів. У процесі розвитку взаємодії створюється структура відносин викладачів і студентів, яка закріплюється на рівні їх міжособистісних контактів.

Вивчення взаємодії викладачів і студентів у ЗВО є однією з найактуальніших проблем. Цей феномен являє собою предметну область цілого ряду теорій міжособистісних відносин, розгляд яких виявляє особливості таких взаємодій, що зумовлені природою освітніх послуг.

Вища освіта відбувається через взаємодію учасників освітнього процесу, кожен з яких одночасно виступає і як суб'єкт, який переслідує загальні цілі, і як об'єкт орієнтації для інших індивідів. Взаємодія спільнот студентів і викладачів – результат взаємоузгоджених одиничних дій, що включають індивіда (групу індивідів), цілі діяльності, соціальну ситуацію, представлену засобами навчання і атмосферою вишу, норми і цінності, за допомогою яких визначається якість освіти у вищому навчальному закладі.

При дослідженні взаємодії викладачів і студентів у сфері вищої освіти велике значення набуває об'єктивна обґрунтованість очікувань суб'єктів, що виступають як учасники взаємодії. Відмінності у взаємних очікуваннях викладачів і студентів охоплюють широке коло проблем - від ціннісних орієнтацій до якості отримуваних знань та ефективності їх засвоєння.

Важливу роль при аналізі взаємодії відіграє вивчення не тільки явних, але і латентних функцій, які виконує інститут вищої освіти. Непередбачені наслідки допомагають підтримувати безперервне відтворення практики взаємодії у вищій освіті, виконуючи латентну функцію посилення загальної ідентифікації, наприклад, статусної приналежності. Навчаючи, викладач повинен виявити прихований мотив студента, на задоволення якого студент вишу орієнтований в першу чергу: престиж, розширення кругозору, придбання наукових знань та ін. Тому одним з основних вимог до організації освітнього процесу має стати готовність викладача задовольнити "невисловлені" побажання студента.

Підвищення ступеня задоволеності від процесу взаємодії включає в себе забезпечення ступеня комфортності в системі взаємних дій, адекватного сприйняття себе і партнера по взаємодії. Очікуваний результат спільної діяльності визначено наявністю спільної мети, що відповідає інтересам всіх і сприяє реалізації потреб кожного, засобами та умовами її досягнення, рівнем

кваліфікації професорсько-викладацького складу.

Центральна проблема у взаємодії викладачів і студентів - це проблема їхніх стосунків. Кожен з учасників освітнього процесу входить в соціальну ситуацію, володіючи певним накопиченим досвідом і з культурними передумовами. Спільні усім учасниками когнітивні та нормативні передумови є основою для взаємодії.

У сфері вищої освіти переважає встановлення однакового підходу до всіх студентів. Даний порядок закріплений інституційно. Закріплення шанобливого ставлення до викладача – це обов'язкове правило очікування ввічливого ставлення з боку студента. Аналогічного правила повинні дотримуватися також викладачі при взаємодії зі студентами. Взаємне переломлення соціальних норм і цінностей у свідомості учасників освітнього процесу, його осмислення і відображення в реальних діях викладачів і студентів визначає домінуючий особистісно-орієнтований підхід в освітній діяльності.

Соціальний світ студентів формується в результаті соціальних взаємодій один з одним і з викладачами. При цьому вирішальний вплив на студентів має символічне оточення, тому що воно сприяє формуванню їх свідомості і людського "Я". З позицій символічного інтеракціонізму, взаємодія між викладачем і студентом розглядається як безперервний діалог, у процесі якого вони спостерігають, осмислюють наміри один одного і реагують на них. Для створення стійкої і комфортної взаємодії і викладачам, і студентам доводиться докладати чимало зусиль.

Таким чином, розгляд проблеми соціальної взаємодії викладачів і студентів - це пошук відповідей на різні питання: які умови виникнення соціальної взаємодії, як вона розвивається, що необхідно зробити, щоб взаємодія була ефективною, які фактори на неї впливають і тощо

МАТЕРІАЛИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КАРТКИ 10

ТЕМА. ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У середовищі студентів на перших курсах йде процес самоствердження в групі. У цей час на мотивацію їх поведінки великий вплив мають темперамент, риси характеру і рівень вихованості. Дослідники вказують, що першокурсників характеризує загострене почуття власної гідності, максималізм, категоричність і однозначність моральних критеріїв, оцінки фактів, подій, своєї поведінки. Властиві цьому періоду раціоналізм і

небажання приймати все на віру створюють недовіру до старших, в тому числі і до викладачів вишу. До старших курсів міжособистісні взаємодії студентів набувають більш усвідомлений характер, відбувається формування мікрогруп за принципом міжособистісної сумісності, в яких міжособистісні конфлікти стають рідкісним явищем. Конфлікти вирішуються самими студентами, але можуть закінчуватися розривом відносин.

Найбільш поширена причина конфліктів між студентами і викладачами - це неадекватність оцінки знань студентів. У таких ситуаціях суб'єктивною стороною можуть виступати необ'єктивні претензії студента на більш високу оцінку і суб'єктивність викладача, який занижує оцінки студенту. Є викладачі, які майже ніколи не ставлять оцінку "відмінно", вони переконані в тому, що досконало знають предмет тільки вони самі. Такий викладач постійно знаходиться в конфліктній ситуації зі студентами. Вплив на оцінку можуть надавати особистісні якості студента, його поведінка на лекціях та практичних заняттях (репліки, сперечання, вступ у суперечки).

Іноді студенти, вважаючи оцінку їх знань неадекватною, вступають у конфлікт з викладачем у відкритій формі, але частіше студенти виражають свої протести у прихованій формі, тобто у вигляді негативних почуттів: недовіри, ненависті, ворожості, ревнощів, бажання помсти тощо. Такі студенти діляться своїм негативом з усім своїм оточенням або на форумах студентських сайтів в Інтернеті.

Міжособистісні конфлікти з колегами та керівництвом існують і серед викладачів вищої школи. Суперечності можуть виникати через розбіжність думок з якоюсь обговорюваною на кафедрі проблеми, не обов'язково наукової, наприклад, під час обговорення вимог трудової дисципліни (це різного роду чергування, дні відпрацювань тощо); із-за нерівномірного розподілу навчального навантаження, особливо в тих випадках, коли надається можливість додаткового заробітку.

Якщо конфліктні ситуації при взаємодії «студент-студент» вирішуються самими студентами, то вирішення міжособистісних конфліктів на рівні «викладач – студент» приймає більш складні форми. Основну роль у їхньому попередженні та розв'язанні відіграє викладач, який може використовувати для цього деякі обов'язкові в цих випадках методики та вимоги:

- під час відповіді студента необхідно психологічно підтримувати, виключити виникнення стресової ситуації;
- у разі незадовільної відповіді студент повинен усвідомити, що його відповідь не задовольняє не викладача, а не відповідає вимогам програми;
- ні в якій формі і ні з якого приводу не допускаються образи студента.

Попередження конфліктних ситуацій при взаємодії «викладач – викладач», «викладач – керівництво» залежить від багатьох факторів, у тому числі і від таких:

- компетенції керівника та його мистецтва управління міжособистісною взаємодією;
- високого рівня особистісного розвитку кожного викладача;
- надання можливостей для реалізації творчого потенціалу кожного учасника колективу;
- рівномірного розподілу робочого навантаження на всіх викладачів;
- постійного вдосконалення методики взаємодії;
- культивуванні на кафедрі доброзичливої міжособистісної взаємодії між керівником і лідерами.

МАТЕРІАЛИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КАРТКИ 11

ТЕМА. ТИП КОНФЛІКТУ "СТУДЕНТ - ВИКЛАДАЧ"

Учасниками більше половини зафіксованих студентами конфліктів є викладачі. Тільки десята частина цих конфліктів ніяк не описується. Характер інших цілком стосується особистості педагога - його поведінки стосовно студентів (таблиця 1). Лише у поодиноких випадках "винуватцями" виступають самі студенти, не вимикають мобільні телефони під час занять або демонструють свої матеріальні переваги.

Таблиця 1 **Оцінка студентами причин конфліктів з викладачами**

Причина	
Несправедливість, упередженість викладачів на заняттях та іспитах	9
Зарозумілість, зневажливе ставлення до студентів, невірноваженість викладачів	9
Некомпетентність, халатне ставлення до занять, неефективна організація викладання	3

З Таблиці 1 випливає, що більше третини зазначених конфліктів пов'язані з фактором справедливості оцінювання знань. Дві інші причини ідентифікуються з професійною некомпетентністю.

Звертає на себе увагу численність висловлювань, що відносяться до невірноваженості педагогів. Описи конфліктів такого роду зводяться до того, що "викладачі кричать на студентів", "принижують, ображають".

Викладачі характеризуються як зарозумілі, "амбітні", не прагнуть зрозуміти студента і переносять на нього свій поганий настрій. Дійсно, надзвичайна ситуація в суспільстві і у вищій школі призводить до погіршення психологічного самопочуття людей. Наше дослідження способу життя викладачів виявило, що у них спостерігаються симптоми неврозу. На питання: "Чи буває у Вас стан дратівливості, нетерплячості, неуважності, тривожності, порушення сну і яких-небудь інших проявів дискомфорту?", 12% відповіли, що це їх постійне самопочуття останнім часом. Ще 77 % назвали, що такий стан періодично виникає. Дослідження підтвердило думку про соціальне походження неврозу: викладачі з більш низьким статусом, відповідною зарплатою і можливостями частіше зазначають у себе тривожні симптоми. Однак у тому ж невротичному середовищі живе і інший контрагент конфліктів - студент. Викладачі фіксують студентське "хамство", прагнення схитрувати, безвідповідальність і небажання відповідати статусу студента. Безумовно, суб'єктивність взаємних характеристик не знімає проблеми професійної поведінки викладача.

Наслідком подібного роду конфліктів може бути "емоційне відчуження" студентів від викладачів. Передбачається, що конфліктність такого роду в останні роки має тенденцію до зростання. Разом з тим не виключені і крайні форми студентської реакції – це скарги в деканат, ректорат, навчальну частину, вимоги прибрати неугодного викладача і замінити його іншим.

ЧАСТИНА IV

Завдання 4.

- А) Ознайомтеся з прикладами конфліктних педагогічних ситуацій і запропонуйте шляхи виходу з них.
- Б) Прийміть участь у дискусії.

ПРИКЛАДИ ПРОБЛЕМНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ ДЛЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

СИТУАЦІЯ ПЕРША

На занятті з біохімії викладач кілька разів робила зауваження студенту, який нічого не робив. На зауваження викладача він не реагував, продовжуючи заважати іншим. Викладач припинила урок. Студенти зашуміли, а винуватець продовжував сидіти на своєму місці. Викладач сіла за стіл і стала писати у

журналі. Студенти займалися своїми справами. Так пройшло двадцять хвилин. Прозвенів дзвінок, викладач підвелась і сказала, що вся група залишається після заняття. Усі зашуміли.

ВАРІАНТИ АНАЛІЗУ

Така поведінка студента свідчить про повний розрив взаємин зі своїм викладачем і призводить до ситуації, коли робота викладача залежить від «милості» студента.

Подібні конфлікти часто відбуваються зі студентами, які мають труднощі у навчанні, коли викладач веде предмет у даній групі нетривалий час і стосунки між ним та студентами обмежуються контактами тільки навколо навчальної роботи.

Такі конфлікти можливі через те, що викладачі часто висувають завищені вимоги до засвоєння предмета, а оцінки використовують як засіб покарання тих, хто їм не підкоряється, порушує дисципліну на занятті.

Питання й завдання для аналізу ситуації:

- ✓ Що передувало виникненню ситуації?
- ✓ Основні причини виниклого конфлікту та його зміст.
- ✓ Особистісна позиція викладача у виниклій ситуації (його ставлення до студента), реальні цілі викладача у взаємодії зі студентом (чого він хоче: позбутися студента, допомогти йому чи він байдужий до студента).
- ✓ Визначте в ситуації момент, коли викладач могла б попередити перехід у конфлікт.
- ✓ Що перешкодило викладачеві зробити це (емоційний стан, присутність свідків, розгубленість, несподіванка...)?
- ✓ Які прийоми впливу міг би використовувати викладач у ситуації і як він їх використовував?
- ✓ Зміст конфлікту для кожного з його учасників.
- ✓ Варіанти стосунків зі студентом після конфлікту.

СИТУАЦІЯ ДРУГА

Завдання 5. Проведіть аналіз ситуації за аналогією з аналізом першої ситуації.

Викладач почала заняття з перевірки виконання домашнього письмового завдання. У студента К. не було домашнього завдання й зошита з предмета. Викладач, не стала з'ясовувати причини невиконання завдання, а почала вичитувати студента і заявила, що він ледар. У відповідь К. у різкій формі відповів, що взагалі не збирається заводити зошит із цього предмета. Тоді викладач веліла К. вийти з кабінету, на що студент відповів: «І не подумаю». «Раз так, я сама піду», - сказала викладач і пішла.

У збудженому стані викладач прийшла до завідуючого кафедри, усе розповіла та заявила, що поки студент не вийде з аудиторії, вона не буде проводити заняття.

Завідувач зробив у даній ситуації так: знайшов вільну аудиторію і попросив усіх студентів перейти до неї для продовження уроку, а К. попросив залишитись на місці. Під час заняття, що проводилось без К., завідувач розмовляв з ним і з'ясував, що зошит з предмета у студента є і домашнє завдання він виконав, але забув зошит удома, а нагрубив він викладачу через те, що та, не з'ясувавши причини відсутності зошита, відразу почала його ображати. Завідувачу вдалось переконати К. у тому, що він був неправий, що повинен принести та показати зошит викладачеві, вибачитись перед нею та попросити дозволу бути присутнім на заняттях.

Після уроку викладач зайшла до завідувача, і вони разом дійшли згоди щодо вирішення цього конфлікту.

Завдання 5

А) Ознайомтеся з діагностикою схильності до певного стилю керівництва.

Б) Проведіть експрес-діагностику схильності Вашого одногрупника до певного стилю керівництва.

В) Повідомте йому Ваш аналіз і виясніть, на скільки коректним був Ваш висновок.

ДІАГНОСТИКА СХИЛЬНОСТІ ДО ПЕВНОГО СТИЛЮ КЕРІВНИЦТВА

1. При прийнятті важливих рішень Ви... .

- а) порадитесь з колективом;
- б) постараетесь не брати на себе відповідальність за прийняття рішення;
- в) приймете рішення одноосібно.

2. При організації виконання завдання... .

- а) надасте свободу вибору способу виконання завдання учасникам колективу, залишивши за собою лише загальний контроль;
- б) не будете втручатися в хід виконання завдання, вважаючи, що колектив сам зробить все як треба;
- в) будете регламентувати діяльність членів колективу, суворо визначаючи, як треба робити.

3. При здійсненні контролю над діяльністю підлеглих

- а) будете жорстко контролювати кожного з них;
- б) довірите здійснення контролю самим підлеглим;
- в) вважаєте, що контроль не обов'язковий.

4. В екстремальній для колективу ситуації

- а) будете радитися з колективом;
- б) візьмете все керівництво на себе;
- в) повністю покладатися на лідерів колективу.

5. Будуючи взаємини з членами колективу

- а) будете надавати допомогу підлеглим в їх особових справах;
- б) будете спілкуватися в основному, якщо до вас звернуться;
- в) будете підтримувати свободу спілкування між вами і підлеглими.

6. При управлінні колективом... .

- а) будете надавати допомогу підлеглим в їх особистих справах;
- б) вважаєте, що в особисті справи підлеглих немає необхідності втручатися;
- в) будете цікавитися особистими справами підлеглих, скоріше з ввічливості.

7. У відносинах з членами колективу... .

- а) будете намагатися підтримувати хороші особисті стосунки навіть на шкоду діловим;
- б) будете підтримувати тільки ділові стосунки;
- в) будете намагатися підтримувати і особисті, і ділові відносини в однаковій мірі.

8. Стосовно зауважень з боку колективу... .

- а) не допустите зауважень на свою адресу;

- б) вислухаєте і врахуєте зауваження;
- в) поставитесь до зауважень байдуже.

9. При підтримці дисципліни... .

- а) будете прагнути до беззаперечної слухняності підлеглих;
- б) зумієте підтримувати дисципліну без нагадування про неї підлеглим;
- в) врахуєте, що підтримка дисципліни - це не ваш коник, не будете чинити тиск на підлеглих.

10. Відносно того, що про вас подумає колектив... .

- а) вам буде байдуже;
- б) постараетесь завжди бути хорошим для підлеглих, на загострення не піде;
- в) внесете корективи у свою поведінку, якщо оцінка буде негативною.

11. Розподіливши повноваження між собою і підлеглими

- а) будете вимагати, щоб вам доповідали про всі деталі;
- б) будете покладатися на старанність підлеглих;
- в) будете здійснювати тільки загальний контроль.

12. При виникненні труднощів при прийнятті рішення

- а) зверніться за порадою до підлеглих;
- б) радитися з підлеглими не будете, так як все рівніші відповідати за все доведеться вам;
- в) приймете поради підлеглих, навіть якщо їх не питали.

13. Контролюючи роботу підлеглих... .

- а) будете хвалити виконавців, відзначати їх позитивні результати;
- б) будете шукати в першу чергу недоліки, які треба виправити;
- в) здійснювати контроль будете час від часу (навіщо втручатися?).

14. Керуючи підлеглими... .

- а) зумієте так наказати, що завдання будуть виконуватися беззаперечно;
- б) будете в основному використовувати прохання, а не наказ;
- в) взагалі не вмієте наказувати.

15. При нестачі знань для прийняття рішення

- а) будете вирішувати самі - адже ви ж керівник;
- б) не боїтесь звернутися за допомогою до підлеглих;
- в) постараетесь відкласти рішення: може, все владнається само собою.

16. Оцінюючи себе як керівника, можете припустити, що ви

- а) будете суворим, навіть прискіпливим;
- б) будете вимогливим, але справедливим;
- в) на жаль, будете не дуже вимогливим.

17. Щодо нововведень

- а) будете, скоріше, консервативним (як би чого не вийшло);
- б) якщо вони доцільні, то охоче їх підтримаєте;
- в) якщо вони корисні, досягнете їх впровадження в наказовому порядку.

18. Ви вважаєте, що в нормальному колективі... .

- а) підлеглі повинні мати можливість працювати самостійно, без постійного і жорсткого контролю керівника;
- б) повинен здійснюватися жорсткий і постійний контроль, так як на совість підлеглих розраховувати годі й говорити;
- в) виконавці можуть бути надані самі собі.

Обробка та інтерпретація результатів

Внесіть до таблиці вибрані вами відповіді: за кожен зроблений вибір проставляється по 1 балу у відповідний стовпець.

Номер питання	Вибір відповіді		
	а	б	в
1	Д	Л	Л
2	Д	Л	Л
3	А	Д	Л
4	Д	А	Л
5	Д	А	Л
6	Д	А	Л
7	Д	А	Л
8	А	Д	Л
9	А	Д	Л
10	А	Д	Л

11	А	Д	Л
12	Д	А	Л
13	Д	А	Л
14	А	Д	Л
15	А	Д	Л
16	А	Д	Л
17	Л	Д	А
18	Д	А	А

Підрахуйте, скільки балів припадає на *А* - *автократичний* (авторитарний) стиль керівництва; *Д* - *демократичний* стиль керівництва; *Л* - *ліберальний* («потурання») стиль керівництва.

Оскільки в чистому вигляді схильність до одного із стилів керівництва практично не зустрічається, мова може йти про змішані стилі з тенденцією схильності до одного з них.

Опитувані найчастіше вибирають відповіді, що характеризують демократичний стиль керівництва. Якщо таких відповідей *більше 12* - можна говорити про *схильність до демократичного стилю*, якщо *менше* і при цьому вибори *А* на *3 бали* превалюють над *Л* - можна говорити про *схильність до авторитарно-демократичного стилю*, а в разі превалювання на *3 бали* виборів *Л* над *А* - про *схильності до ліберально-демократичного стилю*.

ЧАСТИНА V

САМОСТІЙНА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА

I. Підготувати повідомлення на одну з тем за вибором здобувача

- ✓ Про етику взаємовідносин викладача і студентів
- ✓ Основи комунікативної культуру педагога
- ✓ Базова культура особистості та шляхи її формування

II. Підготуватися з питань педагогіки до контролю

РЕКОМЕНДОВАНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО КОНТРОЛЮ

1. Конспект лекції № 5.
2. Картки №№ 1-8 (інформаційний матеріал практичного заняття № 7).
3. Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі : Навчальний посібник для аспірантів (денна та вечірня форми навчання) / Укладач Л.І. Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2018. – 169 с.
4. Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі. Курс лекцій (з мультимедіа-презентаціями) для аспірантів напряму підготовки «Доктор філософії (PhD)» (денна та вечірня форми навчання) / Укладач Л.І. Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2018. – 189с. – ел. опт. диск (CD-RW)
5. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологічний аналіз протиріч і конфліктів у педагогічній взаємодії, шляхи їх запобігання та вирішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.psyh.kiev.ua/подоляк_л.г., Юрченко_В.І. Психол...](http://www.psyh.kiev.ua/подоляк_л.г.,_Юрченко_В.І.Психол...)

III. Створіть аналітичну таблицю: надайте опис і аналіз 5 проблемних педагогічних ситуацій.

ЗРАЗОК

Таблиця 2

АНАЛІЗ проблемної педагогічної ситуації					
ОПИС проблемної педагогічної ситуації	Педагогічні/методичні	Вирішення проблеми	Педагогічні/методичні	Педагогічні/методичні	Коментар
	Промахи/помилки	Вірне/невірне Ефективне/неефективне	Знахідки/удачі	Поради/рекомендації	Указівки на причину появи педагогічної проблеми/умови ефективного вирішення проблеми/методичне/педагогічне пояснення тощо
Тема заняття «Аналіз основних моделей навчання». Студентам надано завдання скласти анкету з теми уроку. Студенти замінили запропоновану тему, склавши анкету про основні засоби і форми навчання. Викладач без пояснення виставив усім двійки.	Промах 1. Нечітко поставлено завдання по меті анкетування. 2. Не подано зразок анкети по заявленій проблемі (оскільки анкетування проводиться уперше)	1. Вірне: прийняти запропоновану студентами інтерпретацію вашого завдання 2. Невірне: поставити «2» за підміну, зміну установчого завдання	Відсутні	2. Даний варіант може бути вірним, якщо Ви чітко сформулювали задачу і дали приклад, зразок чи алгоритм вирішення	Причиною промаху в цій ситуації може бути 1. Не сформованість у викладача вміння скласти методичні розробки з цільовою установкою на дослідження проблеми, її визначення чи недостатній рівень сформованості у викладача вміння визначати дидактичні цілі завдання. Можливо викладач погано знає рівень підготовки групи для вирішення даного завдання (анкетування), не діагностовано у студентів рівень володіння дослідницькими методами

КЕЙС ПРОБЛЕМНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ

КЕЙС I

1. Під час заняття студенти відволікаються на мобільні телефони. Під час опитування голосно дзвенить мобільний телефон.

На зауваження вимкнути телефон, студент відповідає: «Так, викладач, зараз», а сам продовжує відволікатися на телефон.

2. Викладачеві не подобається зовнішній вигляд студента на занятті: немає змінного взуття, неохайного вигляду халат. Викладач робить зауваження, але наступного дня усе повторюється. Далі викладач говорить, що він (студент) неохайна людина, невихована і, мабуть, обрав професію лікаря помилково, тому що не відповідає цій професії навіть зовнішньо.

3. Студент намагається «виділитися» серед своїх одногрупників, порушуючи дисципліну :

перериває викладача, не дає йому змоги вести заняття.

4. Студенти під час розбору клінічного випадку захворювання відволікаються від конкретної ситуації і задають питання з теми етіології та патогенезу даного захворювання, задають додаткові питання з диференційно діагностики.

5. Студент не галасує на уроці, не розмовляє, але й зовсім не бере участі у розгляді теми заняття. Або не слухає, або не розуміє?! Такому студентові педагог починає досить детально пояснювати нову тему, бажаючих чого-небудь його навчити. Ситуація дратує викладача : педагог починає прискіпливо ставитися до студента.

КЕЙС II

1. За проханням завідуючого кафедри викладач заміщує колегу у чужій групі. Почався урок. Група відрізняється поміж іншими своїми складаними стосунками як особистісно груповими, так і з викладачами. Тому, коли викладач привітався, декілька студентів відреагували – інші промовчали і продовжували займатися своїми справами, не звертали ніякої уваги на те, що увійшов викладач і почалося заняття.

2. Викладач запізнився на 20 хвилин на заняття, оскільки був на

операції. Студенти зібралися, без попередження завідуючого або свого викладача, покинути аудиторію, аргументуючи тим, що викладач був відсутній більш ніж 15 хвилин.

3. У групі почав падати інтерес до занять з предмету, почала знижуватися успішність студентів. Одного разу викладач запропонував провести заняття студенту цієї групи.

4. Студент постійно запізнюється на заняття. Викладач кілька занять не робив ніяких зауважень щодо запізнення цього студента, а перед контролем сказав, що не допускає студента до складання заліку, бо у нього відпрацювання.

5. Іноземний студент постійно не працює на заняттях. Ігнорує зауваження викладача.

КЕЙС III

1. Студент за рівнем підготовки набагато випереджає своїх одногрупників, тому веде себе неввічливо, постійно викрикує правильні відповіді, не дає нікому подумати, перериває своїх товаришів і навіть викладача.

2. Студент не виконує домашні завдання – викладач почав ображати студента при всіх.

3. Студент завжди запізнюється на заняття, ігноруючи зауваження викладача, сідає на своє місце. Погоджується залишитися після заняття, щоб пояснити свою поведінку, але після закінчення уроку йде додому, не стримуючи слова.

4. Студент указує викладачеві на упереджене ставлення до себе, унаслідок чого студент «немовби» отримує більш складні завдання і питання під час контрольної перевірки його рівня знань. Немаючи достатнього рівня підготовки, студент, відмовляється відповідати зовсім.

5. Прошло 2 тижні від початку осіннього семестру, до завідувачки кафедри телефонує співробітник навчального відділу та повідомляє, що у навчальному розкладі «загублено» одну групу англomовних студентів «Лікувальної справи». Єдиним вільним «вікном» у розкладі був четвер на першій парі. Але на той час усі досвідчені викладачі вже були розписані за

групами, а єдиним викладачем без групи була молодий викладач, якій віддали цю групу. Група складалась зі студентів–іноземців, які вже другий, а деякі і третій рік поспіль не могли скласти КРОК і навіть відраховувались через погану успішність.

На перше заняття з 8 студентів прийшли тільки 6. З яких 3 запізнилися від 10 до 20 хвилин. Більш того, студенти прийшли не готові, без протоколів, що є обов'язковою складовою практичних занять. Молодий викладач вирішила допустити їх до заняття, вважаючи, що це через ту ж неухважність навчального відділу та деканату, співробітники якого не знали, що студенти вже 2 тижні не приходили на патофізіологію. Але зауважила, що якщо хтось запізниться на наступне заняття, прийде без змінного взуття, халату, шапочки, протоколу та знань з тем двох пропущених занять, до уроку не буде допущеним. Це викликало «хвилю» емоцій у студентів. Вони почали дуже емоційно та голосно виказувати своє незадоволення, що їм повинні поставити «перезараховано» з предмету, і що вони нічого робити не планують. Наступного заняття ситуація погіршилась. Студенти у грубій формі та з «претензіями» говорили щодо віку та недосвідченості викладача.

КЕЙС IV

1. У студентки потьмарення свідомості під час операції (пасивне спостереження). Викладач не звертає уваги. Опісля пропонує залишити навчання у медичному закладі, якщо вона така тендітна.

2. Студент незадоволений своєю оцінкою – влаштовує скандал. Кінець уроку «зірвано».

3. На модульному контролі викладач просить студентів покласти свої мобільні телефони на окремий стіл, доки вони робитимуть контрольні тести. Один із студентів відмовився залишати телефон, аргументуючи тим, що це його особиста річ і він не зобов'язаний її здавати. У результаті суперечки викладач заборонив здавати йому тести, доки він не покладе телефон на стіл, як зробили інші. Студент заявив, що напише скаргу на викладача, оскільки він не має заборгованості, тому має право здавати контрольні тести.

4. Під час курації пацієнта, при проведенні об'єктивного дослідження студенти невірні виконували практичні дії, не могли розказати про те, що чули під час аускультатії. Викладач при пацієнтові

виправляв їхні помилки і говорив, що вони робили не так. Пацієнт згłosив протест і сказав, що більше не хоче, щоб його «дивилися» такі малограмотні студенти. У наступного пацієнта ця група мовчала і відмовлялася показувати свої практичні навички у ліжка хворого.

5. На курацію хворих виділено 45 хвилин. Через 15 хвилин декілька студентів вже були вільними і влаштували собі перерву: сіли на диван «для відвідування», голосно розмовляли і сміялися, що викликало незадоволення медичного персоналу. На зауваження медичної сестри повернутися до класу і продовжити заняття – студенти сказали, що вони їй не підпорядковуються, що вони закінчили свою роботу і можуть робити, що хочуть.

КЕЙС V

1. Студент не задоволений своєю оцінкою за написання історії хвороби і вважає, що викладач оцінив його не об'єктивно. Студент веде себе спокійно, не агресивно, але наполегливо.

2. Студент, що є відмінником у навчанні з певної дисципліни, іде на олімпіаду, але з іншого предмету. При цьому він пропускає заняття. Постає питання про відпрацювання пропуску. Студент просить, щоб його оцінили без відпрацювання, визначаючи оцінку за поточними результатами. Викладач відмовляється. Студент не поступається – викладач врешті решт «здається» і ставить оцінку за поточними результатами.

3. Студент списує з чужого зошита. Педагог помічає дії студента, але не робить зауваження. Коли студент здає зошита на перевірку, викладач не приймає роботи, говорячи, що все списано – і студент отримує «2». Студент все заперечує виникає конфлікт.

4. Тема семінарського заняття «Водно-електролітний обмін. Токсикоексикози». До групи прийшла новий педагог (заміщення). Коли вона увійшла до аудиторії, кілька студентів, що сиділи за останніми столами демонстративно почали займатися «своїми справами», напевно, чекаючи, доки педагог зробить їм зауваження.

5. Виконання лабораторної роботи. На занятті з біохімії один зі студентів не працював і на зауваження викладача не реагував. Викладач перестала проводити заняття і стала заповнювати журнал. Студенти

займалися своїми справами. Після завершення заняття викладач залишив усіх студентів на відпрацювання.

КЕЙС VI

1. Під час лабораторної роботи з мікробіології студенти голосно розмовляли, не могли виконати завдання, яке поставив перед ними викладач. Викладач, у свою чергу, намагався перекричати студентів і змусити їх виконувати лабораторну роботу. В кінці заняття викладач перевіряв звіти з лабораторної роботи і поставив усім «не виконання» роботи, тобто двійки.

2. Практичне заняття на тему «Розділення сумішей». На цьому занятті з біології проводилася ділова гра, де студенти по черзі виконували роль викладача. Під час навчальної гри студенти почали насміхатися зі свого реального викладача групи, вказуючи на його методичні промахи. Викладач разом з усіма сміявся над своїми помилками.

3. Перевірка домашнього завдання у студентів I курсу з медичної хімії у медичному коледжі. Виявилося, що завдання виконали лише двоє осіб. Решта звикли до того, що завдання ніколи не перевірялися, отримали двійки у журнал. Після закінчення заняття вони підійшли до викладача з питанням щодо того, як виправити незадовільні оцінки. Викладач, запитавши прізвища тих, кому необхідно їх виправити, просто в той же час виправив їх у навчальному журналі. А потім сказав, щоб студенти підготувалися до наступного заняття, тому що таких «поблажок» більш не буде.

4. На консультації перед заліком з ТЛР студентам повідомили оцінки за семінари за п'ятибальною шкалою, але загальної кількості балів за семестр не повідомили.

Викладач сказав, що студенти не будуть складати залік, бо він виставить його «автоматично» відповідно до оцінок, які студенти отримали за контрольні тести. Якщо хтось з них не згоден зі своєю оцінкою, той може скласти залік.

Виставляючи залікові бали, викладач формально враховував у складову заліку оцінку за усне опитування на семінарах: усне опитування, яке насправді не проводилося, бо бракувало часу на занятті, тобто студенти не мали часу і можливості відповідати усно.

Таким чином, формальна загальна оцінка становила нижчий показник за реальну. Студенти намагалися оскаржувати свої бали, пояснюючи, що це не їх провина. Викладач відповів, що він «краще знає», що «йому видніше».

5. На занятті з культурології студент запізнився на 10 хвилин. Викладач відправив студента до директора, сказавши, що він уже поставив студенту «н/б». Студент обурився, але вибачився ще раз. Викладач допустив студента до заняття, але «н/б» було поставлено – і треба було відпрацювати.

КЕЙС VII

1. Студент сміється над пацієнтом. Викладач голосно робить йому зауваження. Студент починає сперечатися з викладачем, потім без дозволу йде із заняття. Наступного дня викладач не дозволяє студенту бути присутнім на його практичному занятті – ставить йому «н/б». Студент не розуміє, чому його вигнали із заняття і за що він отримав відпрацювання.

Студент йде скаржитися на викладача до декана.

2. Викладач роздала вітчизняним студентам запитальник з тестами по темі. Проінструктувала про час, який відведено, про те, що є тільки одна вірна відповідь. І попросила дати відповіді на тести з аргументацією. Про те, що тести писати з аргументацією, повторила два рази, на початку інструкцій та у кінці.

Зібравши відповіді, викладач побачив, що декілька студентів навіть не намагались дати пояснення. На запитання, чому вони їх не дали – один сказав, що не зрозумів завдання, другий – не чув, а третій щось пробуркотів собі під носа. Ці студенти навчалися не дуже добре. Викладач перевірила їхні тести і виявилось, що усі ці троє не допустили ні однієї помилки. Тоді викладач вибрала нескладне запитання і попросила аргументувати, чому ж усе-таки вони вирішили, що ця відповідь вірна. Студенти не змогли навіть вибрати вірну відповідь без свого аркуша з відповідями. Після чого викладач запитала інших студентів, в яких були помилки, щоб вони теж могли виправитись. А у кінці ще раз запитала цих 3-х студентів про інформацію, яку тільки-но що надали у відповідях їхні одногрупники. Троє мовчали. Їм поставила незадовільні оцінки, що викликало у них обурення. Вони обурювалися і кричали, що усі їх відповіді вірні, то за що їм погана оцінка. Зняття закінчилося, викладач не став ще раз пояснювати очевидні, на його погляд, речі. Проте зауважив, що виконати тести, не значить вивчити тему.

3. Студенти 2 курсу спеціальності «Фармація» отримали завдання письмового вирішення клінічної задачі з теми «Запалення». Метою задачі було визначити тип запалення у пацієнта за допомогою показників крові, клінічної картини та історії захворювання. Уся необхідна інформація була наведена у картках.

Друге запитання задачі полягало у визначенні механізмів розвитку цього типу запалення та його симптомів. Але з 10 студентів лише 2-є змогли відповісти. Інші переписали усі данні клінічної картини на аркуш і все. Відповідей на запитання задач вони не давали. Викладач поставив усім, хто переписав по «2». Студенти обурились і почали вимагати переглянути оцінку, оскільки вони виконали, на їх погляд, завдання.

4. Викладач опитує студента за темою, що готувалась на заняття. Матеріал студент знає, але не може його висловити: веселить своєю відповіддю решту групи і викладача. Студент задоволений собою і продовжує відповідь у тому ж стилі. Коли йому ставлять «4», він не розуміє за що : він відповідав, викладач йому посміхався, - значить, викладачеві подобалась відповідь. На подив студента викладач стверджує, що він допустив багато помилок. Інші студенти заступилися за свого однокласника і попросили поставити «5», але викладач залишився при своїй думці. Студент був ображений і обурений.

5. Молодий викладач з предмету «Анатомія людини», пояснюючи студентам складну тему заняття, вирішив для кращого подання навчального матеріалу намалювати схему. Однак від студентів пролунало незадоволене ниття: «Давайте не будемо, там багато малювати. Тим більш, ви заплутано все пояснюєте». Викладач спантеличено промовчав, потім погодився: «Ну, добре, схему ми робити не будемо, напишемо тільки основні положення». Знову незадоволені студенти почали кричати: «Навіщо?», «Це все можна подивитись у підручнику!», «Давайте тоді краще схему малювати!». Викладач відповів, що потрібно було думати раніше, і тому він принципово тепер не буде малювати схему, а після продовження невдоволення студентів, взагалі відмовився пояснювати нову тему.

КЕЙС VIII

1. Поважний викладач з великим досвідом роботи заходить в аудиторію і бачить карикатуру на себе. Вона виразна, смішна, точна. Група мовчить і чекає на реакцію. Викладач із зацікавленістю розглядує

карикатуру і каже: «Оскільки намальовано дуже гарно, мені шкода це витирати. Нехай художник спочатку перенесе це на папір». Я схвалюю роботу талановитого карикатуриста.

2. Перед викладачем анатомії не лише його група, а й група викладача, який захворів. Студенти поводять себе нахабно: розмовляють у повний голос, лаються тощо. Особливо виділяється один студент.

Викладач, намагаючись не звертати уваги, продовжує проводити заняття, час від часу погрожуючи гальорці двійками. Коли викладач просить «найговіркішого» студента репродукувати матеріал, той відмовляється. Викладач попереджає його, що поставить двійку за тему. Студент-бешкетник одразу змінює своє рішення і навіть виявляє бажання виконати поставлене завдання. Проте викладач не дає йому такої змоги. Починається суперечка і продовжується декілька хвилин. Як наслідок викладач ставить двійку, а студент, ображаючи викладача не цензурною лайкою, грюкає дверима. Викладач, нічого не коментуючи, продовжує заняття.

3. Проведення субмодулю з загальної патоморфології. Викладач розробила кросворд, як основний метод контролю. Студенти, які не вирішили його вчасно на парі, отримали «2». Усі студенти, які отримали двійку пішли скаржитися завідувачу на недопустимість надання завдань на підсумковому занятті у новому форматі, у формі, яка не відпрацьовувалася на заняттях. Завідувач дозволив усім перездати субмодуль в традиційному форматі іншому викладачеві.

4. Йде заняття на тему «Патологія кровотворної системи». Студенти скаржаться на складність розуміння цього розділу у новому підручнику, який рекомендував їм викладач. Викладач мовчки ігнорує скарги.

5. Студент-іноземець отримав «2» за те, що не відповів на усі запитання, поставлені викладачем на занятті з фізіології. Студент-іноземець пішов скаржитися на незадовільну оцінку завідувачу кафедри. Він пояснив отримання незадовільної оцінки тим, що не знав лише двох питань з чотирьох, бо не у змозі був відповідати за станом здоров'я, бо йому не подобається викладач-жінка, бо він вважає її не професійною і упередженою.

КЕЙС ІХ

1. На занятті з анатомії при перевірці домашнього завдання викладач тричі піднімала відповідати одного й того ж студента, але він мовчав. У кінці заняття викладач сказав, що ставить йому «2».

На наступному уроці викладач знов почала опитування з цього студента і, коли він відмовився відповідати, відправила його з уроку.

Наступні заняття студент не з'являвся в аудиторії цього викладача, всіляко уникаючи зустрічей з ним, хоча по інших дисциплінам все складав успішно.

2. Студент, проявляючи інтерес до терапії в практичній і теоретичній області, читав багато літератури з цієї галузі медицини. На лекції з терапії студент сказав викладачу, що той матеріал, який він викладає, застарів, тому немає сенсу вчити те, що в перспективі стане не в нагоді для практичної діяльності.

Викладач попросив студента підійти до нього після лекції. Він намагався пояснити цьому студентові, що не усі молоді люди мають такі гарні і широкі знання з його предмету, а також порадив літературу, яка буде корисна саме для цього студента. Студент знехтував порадою викладача – і, з іронічною усмішкою вислухавши його промову, мовчки пішов.

3. Конфлікт виник на заліковому занятті. Викладач роздав студентам тести, при цьому одного з варіантів ключів–відповідей на тести він не перевіряв, а там закралися помилки.

При перевірці робіт двох студентів, яким дістався цей варіант, він поставив «2». На це один студент промовчав, а другий почав обурюватися і вимагати перевірити його роботу ще раз, тому що впевнений у своїх відповідях. Виникла суперечка. Далі ця ситуація привела до того, що викладач вигнав із заняття студента і поставив йому за роботу два бали.

4. Студенти підготувалися до першого заняття з педіатрії не за матеріалами підручників, а за інформацією Інтернет–сторінок, на яких, з погляду викладача, тема була некоректно, сумнівно та непрофесійно висвітлена. Викладач поставив студентам «2» без пояснень.

5. Викладач проводить опитування студентів. Один зі студентів починає вигукувати відповіді з місця, заважаючи відповідати іншим.

Викладач, не робить ніякого зауваження, а потім оголошує цьому студенту за активність «5», а його одногрупникам ставить бали нижче.

КЕЙС X

1. Заняття проходить на клінічній кафедрі. Студент забув взяти змінне взуття, викладач не дозволив студенту бути присутнім на занятті. Студент отримав «н/б», але з кафедри не пішов, а провів весь час у коридорі.

2. На початку заняття викладач помітив, що один зі студентів поводить себе дивно, опускає очі, уникає зорового контакту, блідий, не слідкує за ходом заняття. При спілкуванні з ним викладач відчуває запах алкоголю і розуміє, що студент напідпитку. Викладач обурюється, починає вичитувати студента та ставить йому «н/б». Студент хоче піти додому, все одно, говорить, що має «н/б». Викладач не дозволяє йому піти, але більш не звертає на нього ніякої уваги: не спілкується, не ставить запитань, не дає завдання, як іншим студентам у групі.

3. Останнє заняття припало на п'ятницю, початок о 12.00. Викладач добре знав групу та здібності кожного. Студенти почали просити одразу скласти підсумкові тести, наголошуючи на тому, що багатьом потрібно їхати додому до іншого міста. Викладач запитав чи студенти готувались до тестів, у відповідь отримав позитивну відповідь – то вирішив провести заліковий тестовий контроль одразу, «не розібравши» останню тему циклу, щоб скоріше відпустити студентів після тестування. Під час контролю викладача викликала колега, той залишив аудиторію на 15 хвилин. Коли повернувся – помітив, що у студентів є роздруковані з вірними відповідями, яку вони одразу ж сховали. На екранах вже були оцінки майже у всіх більше 90%, тобто усі отримали «5». Викладач зробив вигляд, що нічого не помітив та відпустив групу додому.

4. Викладач пояснив тему нового заняття: «Курація з циклу офтальмологія». За навчальним планом це було перше заняття. Викладач роздав методичний матеріал з курації, запропонував студентам 10 хвилин для ознайомлення та повів їх до відділення. Потім розподілив хворих за студентами та відвів 30 хвилин на курацію. Повернувся в навчальну кімнату, залишивши студентів у відділенні. Через пів години студенти повернулися засмучені, з'ясувалося, що у кожного виникли проблеми, не повне опитування чи не змогли провести повний огляд. Викладач насварив

студентів та призначив повторну курацію на наступне заняття.

5. У вересні, на початку занять загальної хірургії викладач розпочав оцінювати відповіді студентів без повідомлення їм критеріїв оцінювання. Почали виникати незадоволення з боку студентів, незрозуміння за що така низька оцінка, коли, на думку студента, він все відповів і виконав. Група звернулася до завідувача кафедри зі скаргою на несправедливе оцінювання викладача.

КЕЙС XI

1. Два студента не підготувалися до заняття із загальної хірургії. Викладач не поставив студентам незадовільної оцінки, але зауважив, що необхідно вивчити матеріал до наступного заняття. Студенти і наступного разу не підготували нової і не повторили минулої теми. Викладач знов надав їм можливість відповісти наступного разу та відпрацювати усі теми. Наступного заняття вони не відпрацювали невивченого, а просто перестали взагалі готуватися до заняття, навіть не пояснюючи причин.

Викладач виставив їм двійки за всіма темами, що були пройдені за минулий період.

2. Іноземні студенти систематично ігнорують усне прохання про необхідність переодягатися у медичний одяг у хірургічному відділенні, постійно не перевзуються, не вдягають шапочки.

Викладач після частих зауважень виконувати вимоги навчання у медичному вищому навчальному закладі все ж таки почав ставити їм «н/б» і попрохав покинути заняття. Студенти відмовилися покидати заняття після того, як викладач виставив їм «н/б» у журнал.

3. На занятті з медичної біології викладач прокоментував відповіді студентки: «Ви гірша студентка, що сидить на цьому стільці у цій аудиторії». У відповідь студентка зі сльозами на очах вибігла з аудиторії і на заняття не повернулася.

На перерві вона дізналася, що отримала «н/б». Студентка вирішила розповісти про конфліктну ситуацію завідувачу кафедри. На початку наступного заняття викладач, не подаючи вигляду, що знає про візит студентки до завідувача кафедри, робить об'яву: «Я ж забув оголосити вам оцінки за минуле заняття. Усі отримали 4-ки, працюємо у тому ж ритмі. Через тиждень у вас модульне заняття, «н/б» не має, двійок - також, тож усі

допущені».

4. Проводиться перевірка знань з предмету «Інфекційні хвороби», яка включає усне опитування та написання тестів. Оцінка виставляється на основі усної відповіді та результатів написання тестових завдань. Усне опитування проводиться у вільній формі, хто зі студентів більш активний, той відповідає, а це може вплинути на кінцеву оцінку.

Студент К. добре вивчив домашнє завдання, тестовий контроль написав на «відмінно», проте він соромиться проявляти активну позицію на парі та відповідати публічно. Протягом пари викладач не викликав та не запитав студента К., а цей студент, у свою чергу, також самостійно не викликався до відповіді. Викладач на основі усної та письмової (тести) відповіді поставив «задовільну» оцінку цьому студентові.

Студент К. наприкінці уроку (проте більшість інших студентів ще не розійшлися) підійшов до викладача і пояснив причину того, чому не відповідав і попросив відповісти зараз – після пари. На що викладач при інших студентах зазначив: «Тести - це досить легко, бо Ви могли вгадати чи списати, а усна відповідь показує справжні знання. Ось подивіться на студента Л. Він не дуже добре написав тести, на «задовільно», проте активно приймав участь протягом пари й отримав свою оцінку «відмінно»». Викладач не надав можливості студентові К. підвищити свою оцінку.

5. Проходить пара з дисципліни «Епідеміологія». Студент М. запізнився на пару на 10 хвилин, проте він попередив старосту групи, а староста попередила викладача. Коли студент прийшов на пару, проводилось опитування у формі тестового завдання. Викладач дозволив студенту бути присутнім на занятті, а також дав йому бланк з питаннями тестів. Через 5 хвилин студент М. почав крутитися та щось спитав у іншого студента. Викладач була не в гуморі та на підвищених тонах сказала, що це найгірший студент, якого вона зустрічала, що з неї досить. Мало того, що запізнився та ще й відволікає інших, і поставила студентові «2». Студент перепросив та відповів, що попросив у сусіда ластик, проте викладач у грубій формі відповіла, що, якщо студент М. буде перемовлятися, то отримає зараз ще «н/б».

КЕЙС XII

1. На заняття з медичної біології на 20 хвилин запізнився студент. Коли він зайшов до кабінету, викладач не дозволив йому сісти за стіл,

аргументуючи тим, що вже поставив цьому студенту «н/б» і він може йти далі у своїх справах. Студент образився та демонстративно сів за стіл і сказав, що нікуди не піде, а спізнення не може зараховуватись як пропуск. Перемови викладача та студента тривали ще 20 хвилин – й заняття закінчилося.

2. Заняття з анатомії. На самому початку заняття викладач говорить, що сьогодні буде контрольна робота на тему «Кістки». Студенти починають обурюватися, адже викладач на минулому занятті, задаючи для домашньої роботи нову тему, ні словом не сказав про контрольну. Викладач відповів, що тема «Кістки» скінчилася і всім мало бути зрозуміло, що наступне заняття - це підсумкова контрольна робота. Крім цього, викладач нагадав, що всі попередні теми проходили за таким ж сценарієм. Група відмовилася писати підсумкову контрольну роботу та бойкотували вимоги викладача.

3. Студенти з'явилися на обхід в реанімаційне відділення без захисної пов'язки і шапочки. Старша медсестра не впустила їх до відділення у зв'язку з порушенням форми одягу, що викликало обурення студентів. Вони говорили, що їм відмовляють у можливості отримати нові знання і що старша медсестра не має ніякого права ними керувати, оскільки вони виконують розпорядження тільки свого викладача або деканату.

4. На курацію хворих виділили 45 хвилин. Через 15 хвилин частина студентів звільнилася і влаштувала собі імпровізовану перерву. Сіли на дивані для відвідувачів у відділенні, голосно розмовляли та сміялися, що викликало незадоволення у медперсоналу. На зауваження медичної сестри студенти відповіли, що їх «керівництво» - це викладач, а її вони слухатися не збираються. На вимогу викладача повернутися до класу і продовжити заняття, студенти відповіли, що не повернуться доки не зберуться всі, тому що, якщо вони впоралися раніше, то це їхній особистий час і вони можуть робити що завгодно.

5. На модульному контролі з метою виключення можливості списування студентів просять покласти мобільні телефони на загальний стіл, доки вони пишуть комп'ютерний контроль. Один із студентів відмовляється дістати телефон з кишені, аргументуючи тим, що це його особиста річ, і він не зобов'язаний її віддавати. В наслідок, викладач заборонив йому здавати тести, доки він не покладе телефон на стіл, як усі решта. Студент заявив, що напише скаргу, так як боргів у нього немає, і викладач не має права не

допустити його до підсумкового контролю.

КЕЙС XIII

1. Під час курації пацієнта при проведенні об'єктивного дослідження студенти неправильно виконували практичні навички, не могли розповісти, що чули під час аускультатії. Викладач почав їх виправляти і пояснювати, що вони роблять неправильно. Пацієнт обурився і сказав, що більше не хоче, щоб його дивилися такі неграмотні, недосвідчені студенти. На наступній курації вся група мовчала і відмовилася виконувати практичні навички біля ліжка хворого. Викладач поставив усім двійки.

2. Студент незадоволений оцінкою, яку він отримав за написання історії хвороби, бо вважає, що викладач оцінив його не об'єктивно. Студент вважає, що повинен мати більш високий бал, йому здається, що в одногрупника схожа робота, але він отримав за неї «добре».

3. На занятті студент спілкувався з викладачем зухвало, постійно просив задати інше питання та вказував на упереджене ставлення до себе. У той же час студент розмовляв, був неуважним та неготовим до заняття. Викладач не змінив питання та у аналогічній формі відповів, вказавши на те, що ставить трійку, бо більше не хоче бачити студента, хоча той, насправді, у цей день був вартий лише двійки.

4. На підсумковому занятті з 22 студентів лише 2 підготували навчальну історію хвороби у письмовому вигляді. Інші студенти не виконали завдання, мотивуючи це тим, що у них було недостатньо часу, а ще їм необхідно було готуватися до складання іспиту «Крок».

Викладач поставив «п'ятірки» студентам, що виконали завдання та «двійки» тим, хто його не виконав. Крім того, викладач дозволив здавати практичні уміння лише студентам, які здали навчальні історії хвороби. Інших не допустив до екзамену та сказав, що через свою помилку вони ще довго будуть отримувати залік з дисципліни.

5. Для курації хворих студенти повинні бути одягнені у медичний одяг (шапочки, халати, змінне взуття) та мати при собі фонендоскопи – засоби для вислуховування серця, судин та легень. Один зі студентів не мав при собі фонендоскопа. Викладач делікатно зробив зауваження та вказав на необхідність наявності додаткового обладнання щоб проводити опитування

хворих. Також викладач зауважив, що користуватися чужими приладами негігієнічно та неправильно. Отже, студента, який не мав фонендоскопу не було допущено до розмови з хворим. Викладач попросив відпрацювати це заняття.

КЕЙС XIV

1. Молодого викладача з медичної психології колега попросив замінити його на практичному занятті, що мало відбутися через годину, оскільки в нього виникли непередбачувані сімейні обставини. Перед практичним заняттям викладач, щоб зорієнтуватися у темі, переглянув робочу програму для заняття з відповідним номером.

Проводячи опитування у групі, викладач розуміє, що студенти не орієнтуються у матеріалі та відповідають дуже поверхньо. Він виставляє більшій частині групи незадовільні оцінки, на що отримує негативну реакцію від студентів, які повідомляють, що готувалися до заняття зовсім за іншим переліком питань. Викладач говорить, що оскільки час вже вичерпано, він не має можливості перевірити знання студентів за питаннями іншого викладача, тому залишає оцінки такими, які є, але обіцяє повідомити про ситуацію основного викладача та попросити його ще раз провести опитування за цією темою.

2. Студент А. заходить на кафедру терапії без змінного взуття та у верхньому одязі. У коридорі його зупиняє лаборант та звертає увагу студента на табличку біля входу, яка забороняє вхід на кафедру без змінного взуття у верхньому одязі. Лаборант говорить студентові, що він не буде допущений до заняття у такому вигляді та вимагає його вийти з кафедри і переодягтися. Студент просить його пропустити, оскільки практичне заняття почнеться за 5 хвилин і він запізниться. Студент пояснює, що забув взуття вдома і пропустить половину заняття, якщо за ним повернеться. Лаборант починає кричати на студента і говорити, що якщо він пропустить його одного, то інші перестануть ходити на кафедру у змінному взутті і дисципліни не буде. Він виганяє студента з кафедри та стоїть біля дверей, щоб він знову не зайшов. Студент отримав «н/б» з заняття та пішов на відпрацювання.

3. Викладач, перевіряючи підготовку студентів з теми «Біполярний афективний розлад», дає студентам по клінічній задачі, у яких акцент зміщено на встановлення чітко сформульованого діагнозу та призначення лікування. Студенти з завданням впоралися дуже погано, хоча більшість

групи має гарні оцінки з попередніх занять та старанно готуються. Викладач запитав у студентів, чому вони не змогли впоратися з роботою. Студенти відповіли, що у підручниках приділено увагу лише загальним питанням діагностики та деяким основним принципам лікування, а від них вимагали конкретики. На що викладач розлютувався та накричав на студентів, говорячи, що вони майбутні лікарі і будуть лікувати реальних людей, а не переказувати підручники. На наступну пару викладач дав студентам письмову роботу, що було для студентів звичною формою контролю, але оцінки стали гіршими.

4. Студент запізнився на 25 хвилин на заняття, ще й забув навчально-методичний посібник з домашнім завданням. Викладач поставив «н/б» ще до того, як студент з'явився. Студент прийшов і став просити виправити «н/б», на що викладач сказав, що якщо студент готовий до заняття і в нього є домашнє завдання, то пробачить йому і дозволить бути на занятті, виправивши «н/б». Але студент був не готовий. Викладач не прибрав «н/б», на що студент почав обурюватися, грубити викладачу. Викладач попросив покинути аудиторію. Конфлікт тривав близько 20 хвилин.

5. Студент знаходився на занятті і поведив себе не належним чином: голосно сміявся, говорив з товаришами, не реагував на зауваження викладача. Викладач поставив «н/б» і попросив студента вийти з аудиторії, щоб не заважати іншим студентам навчатися. Студент почав говорити, що цей предмет йому не потрібен, що він платить за навчання – і тому викладач не має права виганяти його і ставити «н/б». Викладач вийшов з аудиторії і покликав завідуючого кафедри для вирішення проблеми, бо студент відмовлявся слухати викладача, не виконував його прохання вийти і не заважати іншим.

КЕЙС XV

1. Студент протягом тижня запізнювався на заняття. Викладач не допускає його до занять, мовчки ставить «н/б» і показує студенту на вихід. На відпрацювання студент не приходить. Викладач не спілкується зі студентом : нічого не вимагає, не кричить, не пояснює.

2. На заліковому занятті із терапевтичної стоматології студенти пишуть тести. У одного зі студентів раптово дзвонить телефон, що лежить поруч із бланком відповідей. Викладач вирішує, що студент списав тест, бо

вимагав прибрати телефони і вимкнути їх. Студент вибачився і пояснив, що чекав на важливий дзвінок від дружини із пологового будинку. Проте викладач не захотів слухати, забрав бланк відповідей, розірвав його, сказавши студентові, що йому доведеться здати залік комісії з викладачів.

3. На заняття із загальної хірургії студент спеціально прийшов без змінного взуття, шапочки, костюма, взявши лише халат. Свою поведінку він пояснив у зухвалій формі тим, що не повинен і не хоче відвідувати операційну, хоча розумів, що на занятті вони будуть до неї йти.

4. На занятті з пропедевтики терапевтичної стоматології зі студентами медичного факультету за спеціальністю «Лікувальна справа» викладач, який був на заміщенні, проводив опитування за робочою програмою III медичного факультету «Стоматологія». Студенти не змогли відповісти на запитання, оскільки не володіли матеріалом. Викладач поставив усім двійки і рекомендував відпрацювання. Студенти промовчали.

5. Викладач проводить опитування студентів. Один зі студентів починає вигукувати відповіді з місця, заважаючи відповідати іншим. Викладач, не один раз робить йому зауваження, а потім ставить цьому студенту двійку, бо він заважав одногрупникам.

КЕЙС XVI

1. У групі № 3 навчався студент, який відносився агресивно та з неповагою до іноземних студентів, влаштовуючи конфліктні ситуації та проявляючи нетолерантну поведінку на тлі расизму. Цей студент виявляв некоректне та іноді жорстке ставлення, з насмішкою та грубощами, до іноземних студентів, а також виказував егоїзм, байдужість до переживань інших, нетерпимість та відсутність авторитетів. Через те у групі постійно виникали конфліктні ситуації поміж студентами. Періодично виникали конфлікти викладача-куратора з цим студентом через характерне негативне ставлення цього студента до колективу.

2. Під час он-лайн занять студент навмисно погіршував сигнал мікрофону, коли приходила його черга усної відповіді, щоб уникнути опитування та додаткових запитань. Викладач приймав це як технічні проблеми і зовсім перестав викликати цього студента, проте у кінці заняття

ставив йому трійку.

3. Студент систематично запізнювався на практичні заняття, що проводилися он-лайн, але при цьому навчався добре і встигав виконувати усі завдання. Викладач не робив йому ніяких зауважень з цього приводу, але підкреслював, що нікому іншому він не дозволяє запізнюватися, тільки через «н/б».

4. Студента Петра Фролова викладач біофізики під час он-лайн навчання визвав відповідати з теми заняття на 15 хвилині уроку. Під час усної відповіді у студента зник зв'язок. До кінця заняття зв'язок так і не було відновлено. Викладач намагався викликати ще кілька разів Фролова, але без результату. У кінці заняття викладач сказав, що поставив Фролову Петру «н/б» за все заняття і попросив старосту повідомити про це студентів. Фролов поскаржився на несправедливе «н/б» завідувачу кафедри і додав, що через прискіпливість і необ'єктивність цього викладача він матиме проблеми з атестацією.

5. Іноземні студенти на практичному занятті по загальній хірургії почали хором кричати на викладача, виказуючи протест проти, на їхню думку, несправедливих оцінок викладача і пообіцяли піти до деканату з вимогою змінити викладача. Викладач у свою чергу теж почав кричати та посилатися у некоректній формі на низький інтелектуальний рівень студентів, на їхню нездатність до освоєння нової теми і невиконання плану практичного заняття. Конфлікт переріс у емоційно гостру фазу – викладач грюкнув дверми, залишив студентів.

КЕЙС XVII

1. На минулій парі студенти писали самостійну роботу. На початку пари викладач оголосила оцінки за самостійну. Студентка, яка була впевнена у правильності виконаних роботи отримала «2». На питання чому була виставлена така оцінка аргументованої відповіді від викладача не було. Показати листок з роботою викладач відмовилася. Тон спілкування був неповажний щодо студентки.

2. Студенти впродовж пари неодноразово ставили запитання викладачу по темі заняття. У відповідь частіше за все чули «я не знаю» або «це гарне запитання, пошукайте відповідь у підручнику чи Інтернеті». Протягом пари

викладач часто був відсутнім: лише з'явився на початку пари, відмітив відсутніх та пішов у викладацьку кімнату.

3. Студент за рівнем підготовки набагато випереджає своїх одногрупників, тому веде себе неввічливо, постійно викрикує правильні відповіді, не дає нікому подумати, перериває своїх товаришів і навіть викладача. Викладач мовчки вислуховує ці викрики, робить паузи, а потім продовжує заняття, не роблячи цьому студентові ніяких зауважень.

4. Студент Н. прийшов на кафедру для відпрацювання академічної заборгованості не у дні відпрацювань.

Викладач повідомив, що не зможе прийняти «н/б» сьогодні, через наявність іншої нагальної роботи, та сказав завітати на кафедру у середу або суботу (дні відпрацювань) із відповідними документами.

На що студент відповів, що викладач не розуміє, його ж можуть відрахувати, що викладач повинен прийняти відпрацювання зараз.

Викладач відмовився. Наголосив ще раз про графік днів відпрацювання та про можливість оформлення індивідуального графіку для ліквідації академічної заборгованості.

Ображений студент звернувся до деканату зі скаргою, що кафедра не бажає приймати відпрацювання.

5. Студент Л. упродовж усього заняття відволікався на телефон, відволікав одногрупників, на зауваження не реагував.

При обговоренні теми, коли питання було поставлене до нього, він відповів: «А чого ви мене питаєте? Спитайте когось іншого?»

Викладач, намагаючись втримати психологічну рівновагу, пояснив, що повинен опитати кожного студента на занятті, і зараз черга саме студента Л. На що студент відповів: «Ну, запитаєте мене іншим разом». Обурений такою нахабністю викладач, поставив студенту Л. «незадовільно» та відправив на перездачу теми у суботу.

КЕЙС XVIII

1. На практичному занятті з теоретичної дисципліни зі студентами викладач, який був на заміщенні, проводив опитування минулої теми та ставив складні запитання. Студенти не змогли відповісти на ці запитання, мотивуючи тим, що цього не було у підручнику для підготовки до заняття. Викладач поставив усім двійки і рекомендував відпрацювання. На

наступному занятті коли був викладач цієї групи студенти змогли відпрацювати свої борги та розібрати тему на занятті.

2. У студентів йде залік, всі студенти працюють над тестами згідно варіантів. Студент А. запізнюється на 10 хвилин. Викладач, щоб не відволікати від роботи інших студентів, дозволяє йому зайти та дає завдання. За кілька хвилин у студента А. дзвонить мобільний телефон і викладач робить йому зауваження. Ще за кілька хвилин ситуація повторюється і цей студент без дозволу виходить з аудиторії, щоб відповісти на дзвінок. За п'ять хвилин після виходу студент А. повертається і, не спитавши дозволу, прямує на своє місце. Викладач забороняє йому повернутися на місце, на що студент зауважує: «Ви не маєте права не пустити мене на своє заняття, адже я сплатив вам за нього (студент контрактної форми навчання)». На спроби викладача уникнути суперечки відповідає грубістю, наполягаючи на власній позиції». Тоді викладач не витримав і повідомив завідувачому кафедри.

3. Під час контролю знань у вигляді письмової самостійної роботи на кафедрі гістології, цитології та ембріології студентка В. списувала відповіді з телефону. Викладач помітив та нагадав про заборону користування телефонами під час заняття. Але телефон є власною річчю і забрати його викладач права не має. Через декілька хвилин студентка повторила спробу списування. До кінця самостійної роботи викладач стояв поряд зі студенткою. По закінченню заняття, студентка В. звинуватила викладача у прискіпливому відношенні до неї та написала на викладача скаргу на ім'я завідувача кафедрою.

4. На першому занятті з гістології, цитології та ембріології викладач багато разів робила зауваження студентам (двоє хлопців на останній парті), які нічого не робили та показували один одному екрани телефонів та сміялися. На зауваження викладача студенти не реагували, продовжуючи займатися своїми справами. Викладач пояснив тему та дав завдання працювати самостійно у протоколах, попередивши, що завдання перегляне наприкінці заняття. Хлопці ще голосніше почали обговорювати свої справи. За 5 хвилин до кінця заняття викладач перевірила виконану роботу у протоколах, у галасливих студентів вони була відсутня. Викладач поставив студентам «н/б» та попросив залишити аудиторію.

5. Пара медичної хімії на першому курсі. Студентка мала оформити титульний лист звітної роботи. Вона принесла виконане завдання, яке було

оформлено невірно, оскільки була відсутня на попередньому уроці. Викладач запропонувала роботу переробити. Студентка сприйняла претензії педагога імпульсивно: підвищила голос, зауважила, що не винна, так їй продиктували текст по телефону.

КЕЙС XIX

1. Анастасія за дифзалік отримала по предмету "Анатомія" позначку "три". Так як в журналі більше "трійок" не було, Анастасія образилася. Вона вирішила це питання не залишати без уваги, поговорити з викладачем, щоб вона виправила "трійку". Але викладач, будучи жінкою емоційної, сказала, що вона краще знає своїх студентів, їх здібності, що з анатомії в Анастасії "три". Почалися розбіжності. Компромісного рішення не було знайдено. Оцінку викладач внесла у залікову відомість. Виник конфлікт.

2. Під час проведення субмодулю за дистанційною формою навчання студентка відповідала неправильно вимовляючи терміни і було чутно, що студентці підказують неправильно. Викладач неодноразово виправляв студентку, і, врешті-решт, зазначив, що їй підказують неправильно. Тоді доєдналась мати студентки і почала звинувачувати викладача, що саме викладач неправильно вживає терміни. Викладач сказав, що її присутність на занятті недоречна і порекомендував відкрити національний підручник і прочитати, як само пишуться і вимовляються певні терміни. У відповідь мати відрекомендувалась доцентом кафедри патологічної анатомії у ветеринарному університеті і продовжила звинувачувати викладача. Викладач відповів, що коли так, то студентка буде здавати цей субмодуль завідувачому кафедри патологічної анатомії у присутності проректора, який редагував національний підручник з патоморфології. Запис заняття був, завідувач кафедри викладач відразу повідомив про конфліктну ситуацію.

3. Студент протягом двох місяців намагався відпрацювати одну тему. Викладач не мав змоги закрити йому борг, тому що кожного тижня студент не знав відповіді ні на жодне запитання. Запитання не змінювались протягом двох місяців. У студента було дуже багато заборгованостей і він намагався змусити викладача закрити йому борги за конспект, який він напише по усім темам. Викладач ще раз зазначив, що на кафедрі усі відпрацювання відбуваються усно. Тоді студент вирішив поскаржитись завідувачому кафедрі на прискіпливість викладача.

Після прослуховування останнього запису відпрацювання і

поставлених запитань по темі завідуючий кафедри порадив студентові усе-таки прочитати хоча б один раз тему, а потім вже намагатися її відпрацювати.

4. Студент, що добре навчався, після написання ректорської контрольної роботи отримав низький бал. Студент був впевнений у своїх відповідях, тому звернувся до свого викладача. Роботу було переглянуто. Робота попала під час перевірки до іншого варіанту та програма, що перевіряла вирахувала неправильний відсоток відповідей. Незважаючи на механічну помилку системи, через підписані відомості оцінку студенту підвищено не було.

5. Під час опитування на першому занятті студент, що не підготувався до заняття вступив в дискусію з викладачем, щодо необхідності цього предмета в його житті. Після чого на усіх наступних заняттях викладач опитував цього студента особливо прискіпливо. З цього приводу студент поскаржився завідуючому кафедри на викладача.

КЕЙС XX

1. Студент не згоден зі своєю оцінкою за тестування, та наполягає на тому, що відповідав вірно, відсоток правильних відповідей викладач йому занижив. Або в програму перевірки тестів введені невірні відповіді.

2. Студент підключився до онлайн-заняття, але на одному із етапів спілкування (опитування) перестав відповідати на питання викладача, або зовсім відключився.

3. Під час проведення підсумкового контролю студенти мали два етапи перевірки знань, що складаються з тестових завдань та усного опитування. Одна зі студенток після завершення та оголошення сумарних оцінок за заняття підійшла до викладача і попросила виправити оцінку на вищий бал, тому що тестові завдання нею були виконані на відмінно, а усно її оцінили не справедливо і попросила додаткове питання. Після цього викладач різко відповів студентці, не захотів її слухати і виправляти оцінку. Студентка почала плакати і впала в істерику.

4. Під час проведення заняття через 10 хвилин після початку пари студент підняв руку і попросився вийти. Він вийшов, і відразу після цього почався тест за темою заняття. Викладач через 30 хвилин попросив старосту

зателефонувати студентів, але той не взяв слухавку. На подив викладача студент повернувся на пару лише за 15 хвилин до закінчення заняття, не засвоївши при цьому нову тему та не встигнувши скласти перевірочний тест. На запитання викладача, де він був, студент відповів, що він погано себе почував, але вже все добре. Викладач не повірив і сказав, що це прогул і у нього «н/б» за заняття. Необхідно йти на перездачу. Проте студент не погодився перездавати і оплачувати пропуск заняття, аргументуючи свою позицію тим, що він був на початку пари і наприкінці.

5. Пара медичної хімії на першому курсі. Студентка мала оформити титульний лист звітної роботи. Вона принесла виконане завдання, яке було оформлено невірно, оскільки була відсутня на попередньому уроці. Викладач запропонувала роботу переробити. Студентка сприйняла претензії педагога імпульсивно: підвищила голос, зауважила, що не винна, так їй продиктували текст по телефону. Викладач теж зависив голос і сказав, що студентці треба відпрацювати вже не одне, а два заняття.

КЕЙС XXI

1. Олена за заняття з анатомії отримала трійку. Раніше у неї ніколи не було такої низької оцінки. Вона образилася на викладача, оскільки вважала, що він не об'єктивний. Після заняття студентка вирішила це питання не залишати без уваги, поговорити з викладачем, щоб він виправив "трійку". Але викладач, будучи людиною принциповою, сказав, що він краще знає, хто зі студентів на скільки відповідає, і які має здібності. Після цього інциденту викладач щозаняття ретельно перевіряв знання цієї студентки і не ставив їй вищої оцінки ніж трійка. Студентка звернулася зі скаргою до деканату.

2. На лекції з акушерства і гінекології викладач як завжди провів перевірку наявності студентів на початку пари та виставив відсутнім «н/б» у журнал. Після того, як пройшло 35 хвилин пари до аудиторії заходять дві студентки та сідають на свої місця. Викладач перериває лекцію та говорить студенткам про те, що вони мають «н/б», але якщо вони бажають, то можуть бути присутні на лекції. Проте відпрацювати все ж таки доведеться. Студентки починають обурюватися та говорити, що вони лише трохи запізнилися і не розуміють, чому їм поставили «н/б», при цьому залишаються на своїх місцях. Викладач продовжує лекцію. Студентки далі продовжують шуміти та вголос обговорювати дію викладача. Лектор зупиняється і просить

студенток покинути аудиторію. Але студентки залишаються на своїх місцях, продовжуючи шуміти.

3. На практичному занятті з акушерства і гінекології викладач на початку заняття пояснює студентам, що оцінка за занятті буде складатися з оцінки за усне опитування та оцінки за тести. Далі викладач проводить перевірку знань методом усного опитування. Всі студенти окрім одного по різному відповідають на запитання. Тільки один студент на всі запитання відповідає “не знаю”, або мовчить. Після проведення усного опитування проведено тестування. Вищезгаданий студент відповідає на тести на оцінку “4”. В кінці заняття викладач оголошує оцінки і цьому студенту ставить оцінку “3”, при цьому студент не розуміє, чому така оцінка і починає обурюватися, аргументуючи, що тести ж він відповів на “4”. Викладач знову пояснює, але студент стоїть на своєму.

4. На початку практичного заняття студент звернувся до викладача з проханням відпустити його на декілька хвилин до гуртожитку, щоб прийняти ліки, викладач дозволив йому це зробити, студент подякував та пішов, повернувшись лише за 5 хвилин до кінця заняття.

5. На першому занятті викладач повідомив студентам, що категорично не сприймає факт списування і тому, якщо протягом семестру побачить, що хтось списує, то поставе негативну оцінку. Після цього було виявлено, що один зі студентів регулярно списує, його було ще раз попереджено, але він проігнорував зауваження та продовжив списування. Викладач поставив йому двійку. Студент поскаржився на викладача за несправедливе оцінювання, так як він відміно протестувався та добре написав відповіді на запитання. Як бути викладачу?

КЕЙС XXII

1. Передостання пара з педіатрії на четвертому курсі. Після закінчення заняття студент підійшов до викладача, щоб обговорити питання своєї успішності. Студент каже, що розчарований своїми навчальними успіхами в педіатрії, сумнівається у своїх здібностях і в тому, що йому колись вдасться як слід зрозуміти даний предмет. Наостанок, студент каже, що йому потрібна краща оцінка з предмета, оскільки він бюджетник. Студент запитує у викладача: «Що я можу зробити щоб покращити своє положення?»

Але викладач, посилаючись на закінчення навчального циклу, відповідає:

«Вам потрібно було думати про це на початку циклу. Прошу мене не затримувати».

2. Пара з педіатрії на 6 курсі. Студент каже викладачеві: «Я не зможу бути присутнім на наступному занятті, тому що в цей час мені потрібно буде супроводжувати бабусю на обстеження, бо вона сильно хворіє. Чи могли б ви не ставити мені «н/б»?» Викладач відповів, що це виключно справа студента, адже йому потрібно скласти іспит у кінці циклу, тому необхідно отримати довідку від деканату для відпрацювання пропущеного заняття. Студент дуже засмутився через відповідь викладача та покинув аудиторію.

3. Студент на заняття з пропедевтики внутрішніх хвороб систематично запізнюється, пояснюючи це тим, що не встигає на першу пару у зв'язку із затримкою у дорозі.

У наслідок чого не встигає на розподілення студентів для курації хворих, пропускає практичну частину заняття, потім не може обговорювати клінічні знахідки зі всіма студентами

Після трьох запізнень викладач ставить «н/б», але студент відмовляється відпрацювати, наполягаючи на тому, що на парі був присутній.

4. За умов онлайн навчання студентам були надані запитання з відкритими відповідями. У п'ятьох студентів з групи відповіді прийшли ідентичні, але коректні. Викладач поставив усім студентам з однаковою відповіддю незадовільно, і відправив нові індивідуальні запитання кожному, що викликало обурення. Чотири студенти відмовилися повторно виконувати завдання.

5. Студент Н. отримав за виконання письмових тестів та задач відмінну оцінку, але при усній співбесіді з викладачем виявив повну некомпетентність у матеріалі заданої теми.

З урахуванням зазначеного, викладач повідомив, що вважає рівень знань студента за цією темою незадовільним. На що студент відповів, що викладач не розуміє його усну відповідь, та упереджено ставиться до нього. Викладач не погодився з таким твердженням, сказав ще раз про невідповідність між рівнями відповіді, яка була надана письмово та при усній співбесіді, та запропонував студентові додатково попрацювати з навчальним матеріалом за темою, а також прийти на відпрацювання згідно графіку ліквідації академічної заборгованості.

Ображений Студент звернувся до деканату зі скаргою на упереджене ставлення викладача до нього.

КЕЙС XXIII

1. Викладач для самостійної роботи призначив написання реферату при підготовці до наступного заняття.

Під час перевірки текстового змісту реферату у студента Л, , було виявлено, що написання реферату проводилось копіюванням статті, розміщеної у «Вікіпедії». При усній відповіді, студент також виявив некомпетентність.

Викладач зробив зауваження студентові з приводу несприятливого формату написання реферату, та поставив йому незадовільну оцінку за темою, запропонувавши написати реферат власноруч та прийти на відпрацювання згідно графіку ліквідації академічної заборгованості.

На що студент відповів, що реферат переписувати не буде , та наголосив на упередженому ставленні до нього викладача.

Обурений такою нахабністю викладач поставив студенту Л. «незадовільно» та відправив на перездачу теми у суботу.

Ображений студент звернувся до деканату зі скаргою на упереджене ставлення до нього.

2. Під час проведення практичного заняття відбулася конфліктна ситуація, яка полягала в тому, що одна зі студенток, побачивши свою оцінку за написання історії хвороби пацієнта, з нею категорично не погодилася, обурилася та почала відстоювати свою правоту, підвищуючи голос. Відбувалося це під час написання групою тестового модульного контролю. Студентка порушувала тишу в класі, заважала своїм одногрупникам.

3. Під час проведення практичного заняття з групою 5-го курсу виникла конфліктна ситуація, яка полягала в тому, що на друге заняття поспіль студенти прийшли непідготовленими або мали дуже низький рівень знань з теми. Під час опитування студенти мали незацікавлений вигляд, відверто ігнорували викладача, переважно мовчали, деякі дивилися в свої телефони. Така поведінка з боку групи викликала у викладача обурення, бажання поставити всім незадовільні відмітки.

4. Було перше заняття з циклу «Дерматовенерологія» для студентів 4-го курсу. При першому опитуванні студентів щодо матеріалу, вивченому

самотійно, один зі студентів вів себе дуже провокуюче: постійно зачіпав сусідів, підказував їм, ініціативи при відповіді на запитання викладача не проявляв. Викладач зробив зауваження. Коли черга в опитуванні дійшла до нього, відповісти ні на одне запитання він не зміг. З огляду на перше заняття, викладач пішов на компроміс та сказав цьому студенту, що опитування проведе після пояснення матеріалу. Нажаль, на поставлені запитання після заняття студент теж не відповів. Викладач поставив «2». Але студент почав «вимолювати» оцінку. Викладач відмовила, аргументуючи тим, що підготовка досить погана. Студент через образу вийшов з аудиторії. При розмові зі старостою групи, викладач з'ясувала, що така підготовка студента постійна, від предмету це не залежить.

5. Ситуація сталася вже під час війни та дистанційного навчання з циклу «Дерматовенерологія» для іноземних студентів. При перевірці завдань в одного зі студентів були декілька двійок з практичних занять. Коли викладач зв'язалася зі студентом стосовно ситуації. Можливо є якійсь причини невиконання завдання. Викладач запропонувала перескласти оцінку на відпрацюванні. Виявилось, що студент навіть не орієнтується в тому, з якої дисципліни в нього зараз цикл. Коли були передані дані до деканату стосовно студента та коли йому повідомили, що його через неуспішність відрахують, він почав писати викладачеві та випрошувати оцінку. Він не намагався перескласти тему чи підготуватися до відпрацювання. Коли він отримав відмову, почав ображатися та переходити на грубощі та особисті образи. Викладач повідомила деканат.

КЕЙС XXIV

1. Студент отримав незадовільну оцінку за підсумковий контроль на занятті з неорганічної хімії. На наступне заняття він прийшов з гаджетом на заняття і як протест постійно грав з ним відволікаючи таким чином інших від роботи на занятті і активно демонструючи свою байдужість до того, що відбувається. Я попросив прибрати гаджет. Студент після цього почав голосно висловлювати своє невдоволення, що, очевидно, спричинило зрив робочої обстановки.

Наслідок: Заняття було неможливо продовжувати.

2. Мені дуже подобається хімія. На 3 курсі у нас розпочалася фармацевтична хімія, студенти говорили, що це складний предмет і не всім дається та те, що там дуже вимогливі викладачі. Я ночами вчив цей предмет

мені подобалось, але як результат я отримував оцінки «3», «4». На питання, чому такі оцінки викладач мені відповідав «Ти не вказав заряд, чи не поставив плюс» (з тим розрахунком, що на написання роботи відводилось хвилин 5 максимум, тобто для оформлення роботи часу не вистачало), а він прискіпувався до оформлення, а не до правильності написання завдання. Викладач говорив «Я знаю, ти розумний, ти можеш краще» і продовжував ставити середні оцінки на ряду з іншими студентами, які навіть не відкривали підручник і не готувались до заняття. Мені почало набридати сидіти ночами вчити цей предмет, а по кінці заняття отримувати середні оцінки. І я вирішив вчитися помірно та бойкотувати. Через деякий час прийшов час проведення міжкафедральної олімпіади, я відмовлявся, але завідувачка примусила прийняти участь в олімпіаді. Сталося так, що я отримав друге місце, і стало відомо, що переможці поїдуть представляти університет в Харків в НХФаУ. І тут я почав сильно опиратися цьому рішення, мені стало образливо, що на заняття ставлять 3 або 4, а як представляти університет, так одразу мене. Я вважав поведінку викладача не логічною, та методи його оцінювання та виставлення оцінок.

3. Студент Т. прийшов на відробку пропущеного заняття у липні 2022р. з довідкою від вересня 2021 р. з відробкою. Викладач не допустив його до відробки, у зв'язку з прострочкою відробки і направив до деканату за новою дійсною довідкою.

4. На практичному занятті декілька студентів почали бешкетувати, що призвело до поломки студентського столу. Викладач пояснив, що це неприпустимо, та потребував негайно відремонтувати парту, або він звернеться до декана.

5. На початку нового предмету, викладач запропонував студентам придбати його книгу для підвищення річної оцінки.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. **Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі :** Навчальний посібник для аспірантів (денна та вечірня форми навчання) / Укладач Л.І. Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2018. – 169 с.
2. **Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі.** Курс лекцій (з мультимедіа-презентаціями) для аспірантів напряму підготовки «Доктор філософії (PhD)» (денна та вечірня форми навчання) / Укладач Л.І. Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2018. – 189с. – ел. опт. диск (CD-RW)
3. Курліщук І. І. **Методика професійного навчання: Основи технології навчання. Креативні технології навчання [Текст] :** навчально-методичний посібник /І.І. Курліщук. – Старобільськ, 2017. – 120 с.
4. Прокопів Л. **Інноваційні технології навчання і виховання у ВНЗ [Текст] :** навчально-методичний посібник. – Івано-Франківськ, 2017 – 166 с.
5. Філоненко М. М. **Методика викладання у вищій медичній школі на засадах компетентнісного підходу [Текст] :** Методичні рекомендації для викладачів та здобувачів наукового ступеню доктора філософії (PhD) ВМ(Ф)НЗ України. — К., 2016. — 88 с.

Інформаційні джерела

1. Запорізький державний медичний університет : офіційний сайт [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://doc.zsmu.edu.ua /index.php](http://doc.zsmu.edu.ua/index.php)
2. Компетентнісний підхід у побудові освітніх програм [Електронний ресурс] / Ю. Рашкевич. - Режим доступу: <http://erasmusplus.org.ua/2015-05-30-14-56-19/prezentatsii/category/3-materialy-natsionalnoi-komandy-ekspertiv-shchodo-zaprovadzhennia-instrumentiv-bolonskoho-rotsesu.html?download=31:kompetentnistnyi-pidkhid-u-pobudovi-osvitnikh-prohram&start=20>.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі** : методичні рекомендації для викладачів до проведення практичних занять для напряму підготовки «Доктор філософії (PhD)»/ Укладач Л.І. Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2018. – 161 с.
2. **Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі** : збірник тестових завдань для аспірантів-здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня підготовки – «Доктор філософії (PhD)» (денна форма навчання) / уклад. Л. І. Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2019. – 166 с.
3. **Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі** : методичні рекомендації для викладачів до організації контролю здобувачів ступеня доктора філософії за третім освітньо-науковим рівнем в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальностей 221 «Стоматологія», 222 «Медицина», 226 «Фармація, промислова фармація», 228 «Педіатрія» (денна та вечірня форми навчання) / Укладач Л. І. Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2020. – 131 с.
4. **Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі** : методичні рекомендації для викладачів до організації самостійної роботи здобувачів ступеня доктора філософії за третім освітньо-науковим рівнем в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальностей 221 «Стоматологія», 222 «Медицина», 226 «Фармація, промислова фармація», 228 «Педіатрія» / Укладач Л. І. Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2020. – 135 с.
5. **Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі** : методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів ступеня доктора філософії за третім освітньо-науковим рівнем в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальностей 221 «Стоматологія», 222 «Медицина», 226 «Фармація, промислова фармація», 228 «Педіатрія» / Укладач Л. І. Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2020. – 137 с.

6. Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі : методичні рекомендації до контролю для здобувачів ступеня доктора філософії за третім освітньо-науковим рівнем в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальностей 221 «Стоматологія», 222 «Медицина», 226 «Фармація, промислова фармація», 228 «Педіатрія» (заочна форма навчання) / Укладач Л. І. Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2020. – 261 с.

7. Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі : методичні рекомендації для викладачів до організації контролю здобувачів ступеня доктора філософії за третім освітньо-науковим рівнем в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальностей 221 «Стоматологія», 222 «Медицина», 226 «Фармація, промислова фармація», 228 «Педіатрія» (заочна форма навчання) / Укладач Л. І. Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2020. – 267 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. Запорізький державний медичний університет : офіційний сайт [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://doc.zsmu.edu.ua /index.php](http://doc.zsmu.edu.ua/index.php)
2. Компетентнісний підхід у побудові освітніх програм [Електронний ресурс] / Ю. Рашкевич. - Режим доступу: <http://erasmusplus.org.ua/2015-05-30-14-56-19/prezentatsii/category/3-materialy-natsionalnoi-komandy-ekspertiv-shchodo-zaprovadzhennia-instrumentiv-bolonskohto-rotsesu.html?download=31:kompetentnistnyi-pidkhid-u-pobudovi-osvitnikh-prohram&start=20>.
3. Міністерство освіти і науки України : офіційний сайт [Електронний ресурс]. –Режим доступу: www.mon.gov.ua.
4. Онлайн-курс «Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі (заочна форма навчання) : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://courses20.zsmu.edu.ua/courses/coursev1:ZSMU+CPIG_IN1A_CO2+201905/course/
5. Онлайн-курс «СРЗ. Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі (заочна форма навчання) : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://courses20.zsmu.edu.ua/courses/course-v1:ZSMU+CPIG_IN1A_C04+201905/course/
6. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс] / В. Л. Ортинський. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/00000000/pedagogika/pedagogika_vischoyi_shkoli_-_ortinskiy_vl.
7. Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) : затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248945529>.
8. Психологія і педагогіка вищої школи : курс лекцій з дисципліни [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.dgma.donetsk.ua/metod/ugo/.../dokl.pdf

9. Стандарти вищої освіти [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
[www.osvita.org.ua /pravo/low_05/part_03.html](http://www.osvita.org.ua/pravo/low_05/part_03.html)

10. Фіцула М. М. Педагогіка [Електронний ресурс] / М. М. Фіцула. – Режим доступу :[http://pidruchniki.ws/ 1613030534943/pedagogika/pedagogika_-](http://pidruchniki.ws/1613030534943/pedagogika/pedagogika_-)